

**En strategi för lika rättigheter och
möjligheter oavsett sexuell läggning,
könsidentitet eller könsuttryck**

Kontakt: Enheten för diskrimineringsfrågor, Arbetsmarknadsdepartementet
Layout: Kommunikationsfunktionen, Arbetsmarknadsdepartementet

Innehåll

Sammanfattning	5
Summary	7
1. Inledning och begreppsanvändning	9
2. Internationella åtaganden	11
3. Historik om utvecklingen av hbt-personers rättigheter i Sverige	14
4. Situationen för hbt-personer i Sverige	16
5. En strategi för lika möjligheter och rättigheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck	18
6. Våld, diskriminering och andra kränkningar	22
6.1 Hbt-personers utsatthet för våld, diskriminering och andra kränkningar	23
6.2 Åtgärder inom fokusområdet	25
7. Unga hbt-personer	30
7.1 Unga hbt-personers livssituation och uppväxtvillkor	31
7.2 Åtgärder inom fokusområdet	32
8. Hälsa, vård och sociala tjänster	36
8.1 Hbt-personers hälsa och situation inom vård och omsorg	37
8.2 Åtgärder inom fokusområdet	39
9. Privat- och familjeliv	44
9.1 Situationen för hbt-personer inom privat- och familjeliv	44
9.2 Åtgärder inom fokusområdet	47
10. Kulturområdet	51
10.1 Kulturens roll för ökad öppenhet och mångfald	52
10.2 Åtgärder inom fokusområdet	52
11. Civila samhället	54
11.1 Förutsättningar för deltagande och påverkan inom föreningslivet	54
11.2 Åtgärder inom fokusområdet	55
11.3 Idrotten	56
12. Ökad hbt-kompetens och andra frågor	58
Andra frågor av betydelse för hbt-personers lika rättigheter och möjligheter	58
13. Hbt-personers rättigheter i Sveriges utrikes- och utvecklingspolitik	61

Sammanfattning

Arbetet i Sverige med att säkerställa lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck har skett och sker genom en rad insatser inom olika delar av samhället. Homosexuella, bisexuella och transpersoner (hbt-personer) drabbas alltjämt av diskriminering och andra kränkningar i det svenska samhället. Detta är oacceptabelt och arbetet för lika rättigheter och möjligheter för hbt-personer behöver därför stärkas.

Regeringen bedömer att det krävs en samlad strategi med långsiktiga insatser för att främja lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Detta är den första samlade strategin, i syfte att främja hbt-personers lika rättigheter och möjligheter inom olika områden, som antagits.

Strategin ger en översiktlig bild av situationen för hbt-personer i Sverige i dag och insatser som vidtagits för att främja lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck. Genom strategin ges arbetet en mer samlad och långsiktig form genom att det placeras inom ramen för en sammanhållen struktur. Denna struktur består av ett antal fokusområden och strategiska myndigheter. De fokusområden som ingår i strategin bedöms vara av central betydelse för hbt-personers lika rättigheter och möjligheter. För varje område finns en av regeringen uttalad ambition som utgår från de av regering och riksdag redan beslutade målen för respektive politikområde. För vissa fokusområden identifieras strategiska myndigheter som därigenom ges en viktig roll för strategins genomförande.

De fokusområden som strategin omfattar är:

- Våld, diskriminering och andra kränkningar
- Unga hbt-personer
- Hälsa, vård och sociala tjänster
- Privat- och familjeliv
- Kulturområdet
- Civila samhället

I strategin aviseras också uppdrag till myndigheter samt förstärkta insatser i syfte att höja medvetenheten och kunskapen avseende frågor som berör hbt-personers levnadssituation.

Summary

The efforts in Sweden to secure equal rights and opportunities regardless of sexual orientation, gender identity and gender expression has been and is being carried out through a number of initiatives in various sectors of society. Lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) persons are still affected by discrimination and other violations in Swedish society. This is unacceptable and the work for equal rights and opportunities for LGBT persons' therefore needs to be strengthened.

The Government believes that this requires a coherent strategy with long-term efforts to promote equal rights and opportunities regardless of sexual orientation, gender identity or gender expression. This is the first joint strategy, in order to promote LGBT persons' equal rights and opportunities in various areas, that has adopted.

The strategy provides an overview of the situation for LGBT persons in Sweden today and the efforts taken to promote equal rights and opportunities regardless of sexual orientation, gender identity and gender expression. The strategy gives the work a more cohesive and long-term form by placing it within the framework of a coherent structure. This structure consists of a number of focus areas and strategic government agencies. The focus areas included in the strategy are assessed as being key to LGBT persons' equal rights and equal opportunities. For each area, the Government has stated an ambition based on the goals already decided by the Government and the Riksdag (the Swedish parliament) in each policy area. For some focus areas, strategic government agencies have been identified and given an important role in the implementation of the strategy.

The focus areas covered by the strategy are:

- Violence, discrimination and other violations
- Young LGBT persons
- Health, health care and social services
- Private and family life
- Culture
- Civil society

Assignments to government agencies and strengthened efforts to raise awareness and knowledge about issues concerning the situation of LGBT persons are also announced in the strategy.

Foto: Nadja Ben Ammar/Regeringskansliet

1. Inledning och begreppsanvändning

Arbetet i Sverige för lika rättigheter och möjligheter för homosexuella, bisexuella och transpersoner (hbt-personer) har skett och sker genom en rad insatser inom olika delar av samhället. Öppenheten i samhället har ökat och det formella skyddet mot diskriminering har stärkts. Trots detta drabbas fortfarande hbt-personer av våld, hot om våld, diskriminering och andra kränkningar. Detta är oacceptabelt och arbetet för lika rättigheter och möjligheter för hbt-personer är en viktig fråga för regeringen.

Arbetet med att motverka diskriminering och intolerans har till syfte att värna principen om alla människors lika värde och säkerställa respekt för den enskilda människans frihet och värdighet såsom dessa principer kommer till uttryck i regeringsformen.

En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck lägger grunden till ett resultatriktat och långsiktigt arbete. Det är första gången en svensk regering antar en samlad strategi i syfte att främja hbt-personers lika rättigheter och möjligheter inom olika verksamhetsområden.

Genom att identifiera ett antal fokusområden och definiera regeringens ambitioner inom dessa och därtill utse strategiska myndigheter som utgör en samlade kraft för ökad kunskap och likvärdigt bemötande inom dessa fokusområden skapas bättre förutsättningar för att uppnå lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

I strategin används begreppen sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck. Sexuell läggning används bl.a. i diskrimineringslagen (2008:567). Med sexuell läggning avses heterosexuell, homosexuell och bisexuell läggning. I diskrimineringslagen används även begreppet könsöverskridande identitet eller uttryck. Av förarbetena till diskrimineringslagen framgår att begreppet tar sikte på individer vars könsidentitet eller könsuttryck tidvis eller alltid skiljer sig från normen för det kön som registrerats för dem vid födseln. Då strategin inte syftar till att i juridisk mening definiera vilken personkrets som berörs finns det inte något behov av att använda detta uttryck. I stället kan det vara lämpligt att knyta an till benämningen i internationella dokument. Där används begreppen

”gender identity and/or gender expression” vilket översatt till svenska blir könsidentitet eller könsuttryck. Även begreppet cisperson förekommer i strategin. En cisperson känner sig bekväm i det kön som registrerades i folkbokföringen när han eller hon föddes och identifierar sig och uttrycker sig i enlighet med normen för det från födseln bokförda könet (prop. 2012/13:107). I de fall strategin hänvisar till statistiska jämförelser används ibland cispersoner som beteckning för vad som i rapporterna benämns som den övriga befolkningen. Förkortningen hbt-personer står för homosexuella, bisexuella och transpersoner. Transpersoner används som ett samlingsbegrepp för personer som inte upplever sig som cispersoner.

Hur många personer som identifierar sig som homo-, bisexuella eller transpersoner är svårt att avgöra, eftersom varje individ förhåller sig till frågor som rör sexualitet och kön på olika sätt och även kan variera över tid. De undersökningar som har genomförts visar på en stor spännvidd mellan resultaten. Detta beror delvis på olikheter i forskningsupplägg och olika frågeformuleringar och definitioner.

2. Internationella åtaganden

Regeringens långsiktiga mål med arbetet för de mänskliga rättigheterna på nationell nivå är att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna. Med detta avses att de mänskliga rättigheterna, såsom de uttrycks genom Sveriges internationella åtaganden, ska respekteras.

Nedan följer en genomgång av främst rättsliga instrument på området. Vad gäller ytterligare normativt internationellt arbete, se avsnitt 13.

FN

FN:s konventioner om mänskliga rättigheter är grunden för nationellt och internationellt skydd för homo-, bisexuella eller transpersoners (hbt-personer) åtnjutande av de mänskliga rättigheterna.

Alla FN:s konventioner om mänskliga rättigheter innehåller artiklar med innebörden att de rättigheter som regleras i respektive konvention måste tillhandahållas alla och envar utan diskriminering. Sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck anges inte uttryckligen som diskrimineringsgrunder i någon av konventionerna, men samtliga kommittéer som övervakar tillämpningen av dessa har klargjort att diskrimineringsförbudet omfattar sexuell läggning. Denna tolkning är emellertid inte allmänt accepterad av FN:s alla medlemsstater. Sverige och övriga EU-stater strävar dock efter att dessa tolkningar successivt ska bli mer allmänt accepterade av alla världens stater, liksom att frågan om sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck ska diskuteras i olika internationella sammanhang.

Det var en historisk framgång för arbetet för hbt-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter när FN:s råd för mänskliga rättigheter i juni 2011 kunde anta en resolution som fördömde våld mot och kränkningar av hbt-personer. Högkommisariern för mänskliga rättigheter lade i december 2011 fram sin första rapport om hbt-personers villkor i enlighet med resolutionen som blev föremål för en paneldebatt där bl.a. Sverige bidrog med expertis. Arbetet pågår för att följa upp resolutionen. Vid sessionen i FN:s råd för mänskliga rättigheter i juni 2013 tog Norge initiativ till ett tvärregionalt yttrande om sexuell orientering och könsidentitet. Sverige ställde sig bakom uttalandet och kom-

mer fortsatt att verka för att frågan om hbt-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter uppmärksammas av FN.

EU

I artikel 19 fördraget om Europeiska unionens funktionssätt anges att den rättsliga grunden för rådet är att besluta om rättsakter för att bekämpa diskriminering bl.a. på grund av sexuell läggning. I november 2000 antogs rådets direktiv 2000/78/EG om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet, vilket bl.a. innehåller ett förbud mot diskriminering på grund av sexuell läggning. Det unionsrättsliga skyddet mot diskriminering på grund av kön eller etnisk tillhörighet är dock mer långtgående än skyddet för sexuell läggning. Enligt EU-domstolens praxis omfattas den som avser att ändra eller har ändrat sin könstillhörighet av diskrimineringsgrunden kön.

Kommissionen har lämnat förslag till ett nytt direktiv, det s.k. antidiskrimineringsdirektivet som har förhandlats i rådet sedan 2008 (KOM [2008] 426). Direktivet omfattar förbud mot diskriminering på grund av religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning. Förbudet ska gälla på flera samhällsområden, nämligen inom social trygghet, hälso- och sjukvård och utbildning och beträffande tillgång till varor och tjänster. Sverige verkar för ett brett direktiv mot diskriminering som säkerställer en gemensam miniminivå av skydd mot diskriminering oavsett diskrimineringsgrund och välkomnar därför förslaget i stort. Beslut om förslaget kräver enhällighet.

EU:s byrå för grundläggande rättigheter (FRA) presenterade 2013 en undersökning om hbt-personers erfarenheter av diskriminering och hatbrott i EU:s medlemsstater. Undersökningen är den hittills mest omfattande av sitt slag med drygt 93 000 personer som svarat. Resultaten visar att hbt-personer i EU ofta lider av att inte kunna vara sig själva i skolan, på arbetet eller i det offentliga livet. Många döljer därför sin identitet. Andra upplever diskriminering och våld. Det finns givetvis skillnader mellan länderna när det gäller svarspersonernas upplevelser och erfarenheter av diskriminering, trakasserier och våld på grund av sexuell läggning och könsidentitet. När det gäller exempelvis hur utspridd homo- och transfobin är i det egna landet menar 24 procent av de svarande som bor i Sverige att det är vanligt eller mycket vanligt. Det är allvarligt i sig, men genomsnittet för samtliga länder är ännu mer bekymmersamt då motsvarande siffra är 53 procent. I andra avseenden är skillnaderna mellan Sverige och genomsnittet för medlemsländerna små. Detta gäller t.ex. inom skolans område där hälften av hbt-personerna har bevittnat negativa uttalanden eller beteenden gentemot andra hbt-elever.

Sverige har tillsammans med ett antal andra medlemsstater framfört oro över situationen för hbt-personer i Europa och även skrivit ett gemensamt uttalande riktat till EU-kommissionen, där behovet av en sammanhållen strategi inom EU gällande hbt-personers rättigheter påtalas.

Europarådet

Enligt artikel 14 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (Europakonventionen), ska åtnjutandet

av de fri- och rättigheter som anges i konventionen och tilläggsprotokollen säkerställas utan någon åtskillnad på grund av bl.a. kön, ras eller politisk åskådning. Artikel 14 anger inte uttryckligen sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck som diskrimineringsgrund. Av praxis från Europadomstolen framgår emellertid att artikeln – i kombination med andra artiklar i konventionen – har ansetts vara tillämplig då en person diskrimineras på grund av sin sexuella läggning, eftersom diskrimineringsgrunderna inte är uttömmande. Domstolen har även slagit fast att konventionens diskrimineringsförbud även omfattar diskriminering som har samband med transsexualism. Europakonventionen gäller som lag i Sverige.

Inom ramen för samarbetet i Europarådet har Sverige haft en pådrivande roll i arbetet för att ta fram och för att slutligt anta en rekommendation om skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Rekommendationen antogs av ministerkommittén den 31 mars 2010. Det var första gången Europarådets ministerkommitté antog ett dokument som uttryckligen bekräftar hbt-personers rättigheter. Rekommendationen innebär i korthet att homo- och bisexuella samt transpersoners rättigheter görs mer synliga och tydliga.

Den 30 november 2012 skickade Europarådets sekretariat ut ett frågeformulär till medlemsländerna om genomförandet av rekommendationen. Svaren från de medlemsländer som svarade, däribland Sverige, har sammanställts i en rapport som har antagits av styrkommittén för mänskliga rättigheter. Rapporten har överlämnats till ministerkommittén för beslut.

Det är viktigt att arbetet med att realisera rekommendationen fortsätter. Sverige har tillsammans med några andra medlemsländer beslutat att finansiellt stödja ett treårigt Europarådsprojekt. Projektet som startade 2011 syftar till att aktivt stödja genomförandet av rekommendationen i ett antal medlemsländer och därigenom främja hbt-personers rättigheter i Europa. De länder som deltagit i projektet är Albanien, Lettland, Italien, Montenegro, Polen och Serbien.

3. Historik om utvecklingen av hbt-personers rättigheter i Sverige

Sedan slutet av 1980-talet har de formella rättigheterna för hbt-personer gradvis stärkts i Sverige. Detta har skett genom lagändringar, som införande av diskrimineringsförbud, stärkta rättigheter inom familjerätten och insatser mot hatbrott. Nedan följer en kronologisk översikt över några reformer som genomförts för att stärka hbt-personers rättigheter.

1944 avkriminaliseras sexuella relationer mellan samtyckande vuxna individer av samma kön. Sjukdomsdiagnosen kvarstår dock.

1972 träder lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall i kraft. Sverige blir därmed det första landet i världen att introducera en formell möjlighet i lagen att efter prövning få en ny juridisk könstillhörighet fastslagen. Behandling med kostnadsfri hormonterapi och operationer startar i Sverige.

1979 avskaffar Socialstyrelsen homosexualitet som sjukdomsdiagnos.

1987 läggs homosexuell läggning (senare ändrat till sexuell läggning) till bland diskrimineringsgrunderna i straffbestämmelsen om olaga diskriminering.

1988 träder lagen (1987:813) om homosexuella sambor i kraft.

1995 träder lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap i kraft.

1999 träder lagen (1999:133) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning i kraft. Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning, HomO, inrättas.

2002 träder lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan i kraft. Lagen syftar till att inom högskoleområdet främja lika rättigheter för studenter och sökande och att motverka diskriminering som har samband med bl.a. sexuell läggning.

2003 utvidgas tillämpningsområdet för brottet hets mot folkgrupp så att också hets med anspelning på sexuell läggning omfattas.

2003 ges registrerade partner möjlighet att prövas som adoptivföräldrar. En ny sambolag (2003:376) som omfattar både samkönade och olikkönade samboförhållanden träder i kraft.

2003 träder lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering i kraft. Lagen förbjuder diskriminering som har samband med bl.a. sexuell läggning och gäller på följande områden: arbetsmarknadspolitisk verksamhet, start eller bedrivande av näringsverksamhet, yrkesutövning, medlemskap, medverkan och medlemsförmåner i arbetstagarorganisationer, arbetsgivarorganisationer eller yrkesorganisationer samt varor, tjänster och bostäder.

2005 utökas lagen om förbud mot diskriminering så att förbudet mot diskriminering som har samband med sexuell läggning även inkluderar det sociala området, dvs. socialtjänsten, socialförsäkringssystemet, arbetslöshetsförsäkringen och hälso- och sjukvården.

2005 får samkönade par tillgång till assisterad befruktning genom ändringar i lagen (1984:1140) om insemination och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen. Assisterad befruktning får därmed utföras också beträffande en kvinna som är registrerad partner eller sambo med en annan kvinna. Bestämmelserna regleras numera i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

2006 träder lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever i kraft. Genom lagen införs krav på lika behandlingsplaner och förbud mot diskriminering som bl.a. har samband med sexuell läggning i förskolan, grundskolan och inom gymnasieskolan.

2009 träder diskrimineringslagen (2008:567) i kraft. Lagen ersätter de tidigare diskrimineringslagarna och omfattar fler diskrimineringsgrunder och fler samhällsområden än tidigare. Könsöverskridande identitet eller uttryck läggs till som en diskrimineringsgrund.

2009 avskaffar Socialstyrelsen transvestism som sjukdomsbegrepp.

2009 görs äktenskapsbalken och andra författningar som angår makar könsneutrala.

2011 införs ett utökat grundlagsskydd mot diskriminering som har samband med sexuell läggning.

2013 träder nya regler för ändrad könstillhörighet i kraft. Den som vill ändra juridisk könstillhörighet behöver inte längre vara svensk medborgare och ogift. Det räcker att vara folkbokförd i Sverige. Utländska domar och beslut om ändrad könstillhörighet ska under vissa förutsättningar vara giltiga i Sverige.

2013 avskaffas steriliseringskravet vid ändrad könstillhörighet.

4. Situationen för hbt-personer i Sverige

Som tidigare nämnts har hbt-personers formella rättigheter gradvis stärkts i Sverige, vilket har bidragit en positiv förändring när det gäller synen på t.ex. homosexualitet i samhället. Den i grunden positiva samhällsutvecklingen som skett när det gäller dessa frågor har troligtvis bidragit till en ökad öppenhet. Det finns dock alltjämt brister när det gäller hbt-personers situation, inte minst när det gäller transpersoners situation.

Nedan följer en översiktlig beskrivning av situationen för hbt-personer och de skillnader som finns mellan hbt-personer och heterosexuella och cispersoner. Det är dock viktigt att understryka att de allra flesta hbt-personer mår bra och inte drabbas av våld, diskriminering eller andra kränkningar. Situationen för hbt-personer i Sverige är förhållandevis bra i jämförelse med många andra länder i världen. Det faktum att hbt-personer ändå fortfarande drabbas av diskriminering och andra kränkningar i det svenska samhället är dock oacceptabelt och redogörelsen nedan avser att belysa den ojämlikhet och utsatthet som alltjämt består.

Det finns stora skillnader i hälsa mellan å ena sidan hbt-personer, å andra sidan heterosexuella och cispersoner, i synnerhet är den psykiska hälsan sämre bland hbt-personer. Det framgår av en rad olika studier, bl.a. rapporter från Statens folkhälsoinstitut (FHI) Hälsa på lika villkor? – hälsa och livsvillkor bland hbt-personer (FHI 2006:08) och Vem får man vara i vårt samhälle? – Om transpersoners psykosociala situation och psykiska hälsa (FHI 2008:12).

Andelen som anger att de har nedsatt psykiskt välbefinnande är dubbelt så stor bland homo- och bisexuella personer jämfört med heterosexuella. Transpersoner tenderar att ha ytterligare nedsatt psykiskt välbefinnande. Att någon gång ha övervägt att ta sitt liv är dubbelt så vanligt bland homo- och bisexuella personer jämfört med heterosexuella. Hälften av dem som identifierar sig som transpersoner har någon gång övervägt att ta sitt eget liv och ca 20 procent har försökt att ta sitt eget liv. Det ska jämföras med genomsnittet för befolkningen där 5 procent någon gång har försökt att ta sitt eget liv (FHI 2006:08).

Av Ungdomsstyrelsens rapport Hon hen han – en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner (Ungdomsstyrelsen 2010:2) framgår att unga hbt-personer generellt sett mår sämre än unga heterosexuella och cispersoner. Siffror som tydligt visar skillnaden i

psykisk ohälsa är att 25 procent av unga homo- och bisexuella kvinnor uppger att de har försökt begå självmord, jämfört med 8 procent av heterosexuella kvinnor i samma ålder.

Kränkande bemötande, trakasserier, diskriminering, hot om våld och våld är de vanligaste orsakerna till den psykiska ohälsan bland homo-, bisexuella och transpersoner enligt rapporter från Statens folkhälsoinstitut och Ungdomsstyrelsen (FHI A 2005:19, R 2006:08, R 2008:25 och Ungdomsstyrelsen 2010:2). Följderna av att hbt-personer utsätts för olika former av kränkningar och våld i sin vardag leder således till högre ohälsotal inom denna grupp.

Enligt Ungdomsstyrelsen utsätts unga hbt-personer i större utsträckning än andra unga för mobbning, hot och våld och för att ha känt sig osynliggjorda, kränkta och diskriminerade. Platser som skolan och hemmet upplevs oftare som en otrygg plats av dessa ungdomar. Unga hbt-personer uppger även i större utsträckning än andra unga känslor av otrygghet, avsaknad av emotionellt stöd och brist på tillit till andra människor. Samtliga faktorer bidrar till såväl fysisk som psykisk ohälsa.

Hbt-personer är betydligt mer utsatta för våld och hot om våld än heterosexuella och cispersoner. Enligt Statens folkhälsoinstitut är det i synnerhet unga homo- och bisexuella män och transpersoner som utsätts för våld och hot om våld. Även i fråga om våld och förtryck inom familjen eller i hemmet har unga hbt-personer en särskild sårbarhet. Intolerans, misshandel och dödshot är exempel på kränkningar som vissa unga hbt-personer utsätts för i familjen, vilket kan leda till självmordsförsök, självdestruktivitet och missbruk. Enligt Ungdomsstyrelsen ligger just utsatthet i familjen, i det sociala nätverket och i samhället till grund för unga hbt-personers ohälsa.

Anmälningarna när det gäller homofobiska hatbrott visade enligt statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå) på en uppåtgående trend från 1997 fram till 2008 för att sedan avstanna, och kurvan visar nu en nedåtgående trend. Förändrade mätmetoder gör dock att jämförelser över tid ska tolkas med försiktighet. Anmälningarna när det gäller transfobiska hatbrott är för få för att det ska vara möjligt att tala om någon trend.

Enligt statistik från Statens folkhälsoinstitut har cirka 20 procent av hbt-personerna upplevt sig utsatta för diskriminering någon gång i livet (FHI 2006:08). Antalet anmälningar om diskriminering som har samband med sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck är dock få. Att mörkertalen är stora när det gäller diskriminering har konstaterats i tidigare studier. Det finns även studier som tyder på att hbt-personer utvecklar olika strategier för att undvika diskriminering (DO, 2010. HomO, 2007).

Hbt-personer har även lägre förtroende för samhällets institutioner än heterosexuella och cispersoner (FHI 2006:08). De hbt-personer som är föreningsaktiva har dock större tillit till andra människor och uppger i högre utsträckning att de har någon form av emotionellt stöd.

5. En strategi för lika möjligheter och rättigheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck

Sverige ska vara ett öppet och fritt samhälle där alla människor ska ha samma möjlighet att förverkliga sin fulla potential utan att hållas tillbaka av fördomar och diskriminering.

Regeringens ambition är att skapa ett öppet och inkluderande samhälle där alla människors lika värde, rättigheter och möjligheter respekteras. Alla människor ska kunna leva sina liv utan att behöva dölja sin sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck på grund av rädsla för att utsättas för diskriminering, våld eller andra kränkningar. Alla ska ha samma förutsättningar att utifrån eget intresse och förmåga delta i samhällslivet, att uppnå en god hälsa m.m.

Regeringen bedömer att det krävs en samlad strategi med långsiktiga insatser för att främja lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Ett samlat och strukturerat arbete bidrar till ökad effektivitet och långsiktighet i vidtagna och planerade insatser.

Det övergripande målet för strategin är lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

De insatser som krävs för att säkerställa lika rättigheter och möjligheter handlar till stor del om ökad kunskap och kompetens om hbt-personers levnadsvillkor och hur heteronormativa föreställningar kan utgöra hinder för hbt-personers delaktighet i samhället. Det finns ett antal rapporter som ger en kunskapsöversikt om hbt-personers levnadssituation. Samtidigt finns alltså ett behov av ökad kunskap, i synnerhet vad gäller hur situationen förändras över tid och vilka åtgärder som är effektiva och leder till förändring. De insatser som aviserats i strategin bör därför kompletteras och justeras allteftersom kunskapen ökar och effekterna av vidtagna insatser kan bedömas.

Regeringen anser att befintliga strukturer och verksamhetsområden ska kunna garantera allas mänskliga rättigheter. Regeringens samlade bedömning är dock att det behövs insatser för att säkerställa att så sker och att det behövs en struktur för genomförande och uppföljning av insatserna. En struktur som samlat, strukturerat och långsiktigt möjliggör en uppföljning av behov och effekt av insatserna presenteras därför nedan.

Målet för regeringens jämställdhetspolitik är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Detta mål gäller för alla människor, oavsett könsidentitet eller könsuttryck. Jämställdhet handlar om att riva hinder, vidga möjligheter och förändra de normer och beteenden som begränsar människors utveckling. I ett öppet samhälle ska alla människor ges förutsättningar att utvecklas utan att hindras av fördomar och stereotypa föreställningar om kön. Hur en person väljer att identifiera sig eller uttrycka sig i förhållande till kön får aldrig utgöra ett hinder för lika rättigheter och möjligheter. Liksom bland heterosexuella kvinnor och män, finns det skillnader mellan homo- och bisexuella kvinnor och mäns hälsa och levnadsvillkor. I strategin redovisas dessa skillnader endast i begränsad omfattning. Vid genomförandet av strategin ska skillnader som har samband med kön synliggöras.

Organisationer för hbt-personers lika rättigheter och möjligheter besitter kunskap och erfarenhet om såväl hinder som möjliga vägar till förändring. Det är därför viktigt att dessa organisationer utifrån sitt engagemang och sin kunskap ges förutsättningar att bidra till en ökad kunskap om hbt-personers levnadsvillkor och i övrigt involveras i genomförandet av strategin.

Struktur för genomförande

Strategin syftar till att skapa förutsättningar för ett förverkligande av hbt-personers lika rättigheter och möjligheter i praktiken. För att möjliggöra detta behövs en struktur för arbetet. Denna struktur består av ett antal fokusområden och strategiska myndigheter.

Fokusområden

De fokusområden som identifierats utgår från en nulägesanalys och bedöms vara av särskild betydelse för arbetet med att främja hbt-personers lika rättigheter och möjligheter. Insatserna inom fokusområdena behöver bedrivas samlat, strukturerat och långsiktigt. För varje fokusområde finns en uttalad ambition som utgår från de av regering och riksdag redan beslutade målen för respektive politikområde. Genom dessa ambitioner ger regeringen sin syn på vad som bör eftersträvas inom de olika fokusområdena i syfte att främja lika rättigheter och möjligheter för hbt-personer. För vissa fokusområden kommer strategiska myndigheter att utses.

Våld, diskriminering och andra kränkningar

Regeringens ambition är att minska hbt-personers utsatthet för våld, diskriminering och andra kränkningar. Hela Sverige ska vara ett tryggt land att leva i oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Strategisk myndighet: Diskrimineringsombudsmannen

Unga hbt-personer

Regeringens ambition är att unga hbt-personer ska ha verklig tillgång till välfärd och inflytande och ges möjligheter till självständighet och oberoende utan att begränsas av stereotypa könsroller, tvång eller förtryck som minskar individens handlingsutrymme.

Strategisk myndighet: Ungdomsstyrelsen

Hälsa, vård och sociala tjänster

Regeringens ambition är att hbt-personer ska ha lika förutsättningar och möjligheter som heterosexuella och cispersoner att uppnå en god hälsa. Regeringens ambition är också att skapa en mer jämlik vård och social omsorg.

Strategiska myndigheter: Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen

Privat- och familjeliv

Regeringens ambition är att värna rätten till integritet och frihet för den egna personen och familjen. Det ska gälla oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Kulturområdet

Regeringens ambition är att främja kulturområdets goda möjligheter att bidra till ökad mångfald och öppenhet genom att synliggöra och utmana normer som begränsar människor t.ex. med avseende på sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Strategisk myndighet: Statens kulturråd

Civila samhället

Regeringens ambition är att stärka förutsättningarna för organisationer som företräder hbt-personer att främja lika rättigheter och möjligheter.

Ovanstående fokusområden redovisas närmare i avsnitten 6–11. Varje avsnitt inleds med regeringens ambition och en kortfattad beskrivning av, i förekommande fall, den strategiska myndigheten. Därefter följer en kortfattad beskrivning av situationen inom fokusområdet. Sedan redovisas åtgärder inom området och i vissa fall aviseras nya uppdrag. För de fokusområden där en strategisk myndighet kommer att utses avslutas avsnittet med en beskrivning av vad det kommer att innebära för denna myndighet.

De strategiska myndigheterna

I syfte att åstadkomma verklig och varaktig förändring samt en strukturerad uppföljning, bör ovan nämnda myndigheter få i uppdrag att inom respektive myndighets verksamhetsområde verka för regeringens ambition inom respektive fokusområde. Dessa myndigheter benämns i strategin som strategiska myndigheter. En närmare beskrivning av varje strategisk myndighets uppgifter finns under respektive fokusområde.

Samordning, uppföljning och styrning

Regeringen kommer att ha det övergripande ansvaret för samordning, uppföljning och styrning av strategin. Det innebär att justeringar i styrningen av myndigheternas genomförande kan ske kontinuerligt och behovet av eventuella nya åtgärder bedömas löpande. En uppföljning av strategin planeras till 2017. I syfte att möjliggöra för organisationer som företräder hbt-personer att bidra med kunskap och erfarenheter bör Regeringskansliet regelbundet samråda med dessa organisationer.

6. Våld, diskriminering och andra kränkningar

Regeringens ambition är att minska hbt-personers utsatthet för våld, diskriminering och andra kränkningar. Hela Sverige ska vara ett tryggt land att leva i oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Ambitionen knyter an till de av riksdagen fastställda målen för kriminalpolitiken, rättsväsendet och insatserna mot diskriminering.

Målet för rättsväsendet är enskildas rättstrygghet och rättssäkerhet. Det är avgörande betydelse att brottsoffer känner förtroende för rättsväsendet så att de anmäler att de har utsatts för brott. Målet för kriminalpolitiken är att minska brottsligheten och att öka människors trygghet. För att minska brottsligheten och öka tryggheten krävs inte bara att brott som begåtts utreds och att gärningsmän åtalas och brottsoffer får stöd, utan också att brott förebyggs. I detta arbete behövs insatser från hela samhället.

Målet för regeringens insatser mot diskriminering är ett samhälle fritt från diskriminering. En förutsättning för arbetet mot diskriminering är en effektiv och heltäckande diskrimineringslagstiftning, men det måste även finnas kunskap om förekomst, och omfattning, av diskriminering i samhället och om mekanismer bakom diskriminering.

Strategisk myndighet

Diskrimineringsombudsmannen (DO) har ett brett och viktigt uppdrag att verka för allas lika rättigheter och möjligheter. I detta ligger att myndigheten ska arbeta mot alla former av intolerans som har koppling till diskrimineringsgrunderna. Att hbt-personer utsätts för våld, diskriminering och andra kränkningar handlar i grunden om en intolerans som drabbar människor som uppfattas bryta mot normer om sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Av grundläggande betydelse i kampen mot olika former av intolerans är det långsiktiga arbetet med kunskaps- och medvetandehöjande insatser. En del av det arbetet handlar om att förändra människors föreställningar, attityder och beteenden. Myndigheten ska också fungera som en pådrivande kraft och en kunskapsbas för andras arbete med dessa frågor. Myndighetens verksamhet är därför central i strävan efter ett samhälle där alla människor tryggt kan leva sina

liv fria från våld och diskriminering. DO:s samverkan med bl.a. organisationer som företräder hbt-personer bidrar till att arbetet för att främja lika rättigheter och möjligheter stärks.

Givet myndighetens uppdrag bedöms DO redan i dag vara en strategisk myndighet inom detta fokusområde. Det innebär således ingen förändring av myndighetens uppdrag. DO har även en viktig roll när det gäller att stödja och samverka med övriga strategiska myndigheter som identifierats i denna strategi.

Mot denna bakgrund avser regeringen att, som ett led i denna strategi, ge DO i uppdrag att redovisa insatser som syftar till att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Det bör poängteras att detta inte innebär att DO bör ta sig an uppgifter som faller under andra myndigheters ansvarsområde som t.ex. de rättsvårdande myndigheterna. DO:s möjligheter att bidra till regeringens ambition inom fokusområdet ligger i myndighetens möjligheter att motverka intolerans och diskriminering genom utredning av enskilda anmälningar om diskriminering, påverkansarbete och kunskapsspridning inom samhällslivets olika områden.

6.1 Hbt-personers utsatthet för våld, diskriminering och andra kränkningar

Skyddet mot diskriminering har under senare år stärkts och inom rättsväsendet pågår ett kontinuerligt arbete mot hatbrott. Hbt-personer är dock alltså en utsatt grupp i samhället.

När det gäller hatbrott är det svårt att få en bild av omfattningen, eftersom hatbrott inte utgör en egen brottskategori utan i stället utgår från motivet till brottet. Begreppet har därför kommit att användas på olika sätt i olika sammanhang. Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) innebär ett hatbrott att någon angriper en viss person eller en grupp av människor på grund av deras etniska bakgrund, religion, sexuella läggning eller könsöverskridande identitet. Regeringen ser allvarligt på förekomsten av hatbrott. Att motverka hatbrott är en viktig del av regeringens insatser för att värna respekten för mänskliga rättigheter och människors lika värde.

Enligt Brå anmäldes 690 brott som identifierades som homofobiska hatbrott under 2012. Antalet anmälda hatbrott med homofobiska motiv är högre i dag än för tio år sedan, men ökningen beror till stor del på förändrade mätmetoder. Det är dock oklart om förändringarna förklarar hela ökningen. Inslagen av våld är vanligare när det gäller homofobiska hatbrott jämfört med andra hatbrott.

Enligt statistik från Statens folkhälsoinstitut är det 48 procent av de homosexuella som anger att de någon gång utsatts för trakasserier eller våld på grund av sin sexuella läggning (FHI 2006:08). Motsvarande siffra bland bisexuella är 32 procent. Den vanligaste formen av utsatthet är verbala trakasserier och därefter hot om våld och utsatthet för våld.

Brå påbörjade sina mätningar om transfobiska brott först år 2008. Antalet identifierade anmälningar inom detta område är så pass få att det inte går att uttala sig om någon trend. Enligt Brå anmäldes uppskattningsvis 40 brott som identifierades som transfobiska hatbrott under 2012.

Enligt Ungdomsstyrelsens rapport *Hon, Hen, Han* har 24 procent av transungdomarna utsatts för hot om våld på grund av sin könsidentitet eller könsuttryck under de senaste tolv månaderna. Det framgår också av rapporten att unga transpersoners benägenhet att anmäla brott är lägre än bland övriga unga (Ungdomsstyrelsen, 2010). Vidare framgår det av statistik från Statens folkhälsoinstitut att hbt-personer generellt sett har ett lägre förtroende än heterosexuella och cispersoner för samhällliga institutioner som t.ex. polisen (FHI 2006:08).

Enligt den nationella trygghetsundersökningen som Brå genomför årligen är yngre personer mer utsatta än äldre för homofobiska hatbrott.

Det finns barn och ungdomar som utsätts för våld och hot av vårdnadshavare och andra närstående som grundar sig i intolerans kopplad till sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Ungdomsstyrelsen lyfter i ovan nämnda rapport fram att dessa barn och ungdomar är en särskilt utsatt grupp i samhället.

Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) gav 2009 ut en kunskaps- och forskningsöversikt om våld i samkönade relationer. Översikten visar att våld i samkönade relationer och mäns våld mot kvinnor i nära relationer har många likheter, men att homofobi och heteronormativitet bidrar till en särskild utsatthet. Av översikten framgår också att det är få hbt-personer som anmäler våld i nära relationer och mörkertalen beräknas vara så höga som 95–97 procent. En svensk studie *Våldsamt lika och olika – om våld i samkönade parrelationer* (2005) och tidigare erfarenhet visar bl.a. att homo- och bisexuella inte söker hjälp i samma utsträckning som heterosexuella och är mindre benägna att anmäla våld i parrelation.

Socialstyrelsen presenterade i maj 2013 en kartläggning av omfattning och kvalitet vid skyddade boenden i Sverige. Av kartläggningen framgår bl.a. att 91 procent av de skyddade boendena anser att de har kompetens att ta emot personer utsatta för hedersrelaterat våld och 67 procent att de har kompetens att ta emot hbt-personer. Kartläggningen bekräftar att området domineras av ideella organisationer som utförare. Men oavsett vem som utför insatserna är kommunen ansvarig för att var och en får det skydd och stöd den behöver. Kartläggningen utgjorde en delredovisning av myndighetens uppdrag att göra en samlad analys av insatsen skyddat boende för hotade personer som slutredovisades den 2 september 2013. I slutredovisningen ingår en definition av skyddat boende samt en vägledning för att stärka de skyddsökandes rättsäkerhet och stötta kommuner och ideella organisationer som driver denna verksamhet.

Upplevelsebaserade undersökningar om diskriminering visar att det är vanligt förekommande att hbt-personer utsätts för diskriminering. I undersökningen som EU:s byrå för grundläggande rättigheter publicerade 2013, uppgav 36 procent av de svenska respondenterna att de hade diskriminerats på grund av sexuell läggning under det senaste året. Genomsnittet för EU:s medlemsländer

var 47 procent. Andelen svenska respondenter som upplevt sig diskriminerade på grund av sin transidentitet var 49 procent. Genomsnittet för EU:s medlemsländer var 55 procent. Enligt tidigare undersökning från Statens folkhälsoinstitut har cirka 20 procent av hbt-personerna i Sverige upplevt sig diskriminerade någon gång under livet. Samtidigt är det endast en bråkdel som gör en anmälan till DO. Den tidigare Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) tog i genomsnitt emot ca 55 anmälningar om diskriminering per år mellan 2006–2008. DO har mellan 2009–2012 tagit emot i genomsnitt 43 anmälningar om diskriminering som haft samband med sexuell läggning. Antalet anmälningar gällande könsöverskridande identitet eller uttryck har sedan grunden infördes legat runt tio anmälningar per år, med undantag för 2011 då DO tog emot 27 anmälningar. Anmälningarna under 2011 tycks i första hand ha gällt anmälningar inom vården.

I rapporten *Upplevelser av diskriminering* (DO, 2010) framgår att det är vanligt att personer som upplevt diskriminering inte tror att en anmälan ska leda någon vart, eller åtminstone inte få någon positiv effekt för den enskilde. Det framgår också att transpersoner utvecklar olika strategier för att undvika diskriminering. Av rapporten *Lögnernas förbannelse eller att mota Olle i grind – Strategier hos homo- och bisexuella för att hantera diskriminering* (HomO, 2007) framgår att även homo- och bisexuella tillämpar olika strategier för att undvika diskriminering. Det kan vara allt från att försöka styra det sociala samtalet på jobbet bort från det privata som kan avslöja något om den egna sexuella läggningen till att ljuga. Andra väljer att direkt vara öppna med sin sexuella läggning, i syfte att markera eller motverka att kränkande situationer uppstår. Det var också tydligt att de som uppgav att de var öppna med sin sexuella läggning inte var det i alla sammanhang.

6.2 Åtgärder inom fokusområdet

Hatbrott

I 2007 års regleringsbrev angavs att Rikspolisstyrelsen tillsammans med Åklagarmyndigheten skulle säkerställa att eventuella hatbrottsmotiv identifierades och utreddes så tidigt som möjligt i brottsutredningen. Polisen har till följd av detta börjat markera anmälda hatbrott i sitt datasystem. Detta markeringsystem har införts på alla polismyndigheter i landet och är obligatoriskt, vilket innebär att en polisanmälan måste innehålla information om huruvida brottet i fråga är ett misstänkt hatbrott eller inte.

Riksåklagaren har utarbetat riktlinjer för att bekämpa hatbrott. Enligt riktlinjerna ska alla brott med eventuella hatbrottsmotiv utredas och prioriteras. Förundersökningar om hatbrott ska alltid ledas av en åklagare så snart någon skäligen misstänkt för brottet har identifierats. På Åklagarmyndighetens intranät finns en sida med information om hatbrott och en sammanställning av domstolsavgöranden när det gäller hatbrott som åklagarna har som stöd för sitt arbete. Ett avsnitt om hatbrott ingår i Åklagarmyndighetens grundutbildning för alla åklagare. På varje åklagarkammare ska det finnas en åklagare som är specialiserad på

att handlägga hatbrottsrelaterade ärenden. Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum finns på tre platser i landet. Deras uppgift är att bedriva metod- och rättsutveckling inom olika brottsområden och svara för den samlade kunskapen inom sina ansvarsområden. Utvecklingscentrum i Malmö har hatbrott inom sitt ansvarsområde.

Brå genomförde 2010 en specialstudie av Rättsväsendets arbete med hatbrott – En uppföljning 2003-2010. Brå granskade bl.a. de anmälningar som polisen markerat som hatbrott i sitt datasystem för att bedöma kvaliteten på denna markering. Enligt Brå var ett tydligt problem att polismyndigheternas definition av hatbrott skiljer sig åt. Brå menar att det vore önskvärt om en gemensam definition av hatbrott inom polisen togs fram. Det skulle på sikt medföra en bättre kvalitet på de anmälningar som är hatbrottsmarkerade och därmed innebära att markeringen kan användas för att samla statistik över hatbrott som är jämförbar mellan de olika polismyndigheterna, något som i dag inte är möjligt.

Av Rikspolisstyrelsen tillsynsrapport (2013:4) framgår att det i de flesta polismyndigheters verksamhetsplaner och andra styrdokument saknas information om arbetet med hatbrott. Rapporten visar att det finns skillnader i myndigheternas förmåga och förutsättningar att upptäcka och utreda hatbrott. Ett annat problem som lyfts fram är att olika myndigheter definierar hatbrott på olika sätt. Rapporten avslutas med ett antal rekommendationer avseende rutiner, kompetens och processer som anses öka förutsättningarna för ett effektivare arbete när det gäller hatbrott.

De brottsbekämpande myndigheternas insatser är viktiga och deras arbete mot hatbrott måste utvecklas löpande. Det är angeläget att det finns ett enhetligt och tydligt förhållningssätt gentemot hatbrott inom rättsväsendets alla delar och att kompetensen om hatbrott säkras.

Regeringen avser att ge Rikspolisstyrelsen i uppdrag att följa upp polisorganisationens fortsatta förbättringsarbete gällande hatbrott.

Våld i nära relationer m.m.

Regeringen följer upp den satsning som har gjorts inom ramen för handlingsplanen för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (skr. 2007/08:39). Arbetet med att förebygga och bekämpa våldtäkter och andra sexuella övergrepp intensifieras. Regeringen bidrar bl.a. till att utveckla en verksamhet på Karolinska universitetssjukhuset för att förhindra sexuellt våld (Preventel), Boverket har ett uppdrag att öka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer och Rikspolisstyrelsen genomför en informationskampanj för att få fler att anmäla våld i nära relationer. Regeringen har även tillsatt en utredning i syfte att stärka skyddet mot tvångsäktenskap och barnäktenskap (dir 2010:54). Betänkandet Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap (SOU 2012:35) bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet (NCK) har tagit fram rapporten Våld i samkönade relationer – en kunskaps- och forskningsöversikt (NCK 2009:2). Rapporten visar att det råder stor brist på kunskap om våld i samkönade relationer bland dem som möter våldsutsatta personer i sitt arbete. Mot den bakgrunden har NCK tagit fram ett utbildningspaket med pedagogiskt material om våld i samkönade relationer.

Regeringen fortsätter att förstärka insatserna mot våld i nära relationer, inklusive våld mot hbt-personer. En nationell samordnare fick i april 2012 i uppdrag att åstadkomma en kraftsamling för att motverka våld i nära relationer (dir. 2012: 38). Samordnaren ska bl.a. samla och stödja berörda myndigheter, kommuner, landsting och organisationer för att öka effektiviteten, kvaliteten och långsiktigheten i arbetet. Inom ramen för uppdraget ska samordnaren, där det är relevant, beakta hbt-perspektivet. Slutredovisning ska ske den 30 juni 2014.

När det gäller ungas utsatthet för våld i nära relationer är det viktigt att uppmärksamma unga hbt-personers utsatthet, eftersom närståendes intolerans och våld bidrar till unga hbt-personers otrygghet och utsatthet i ett samhälle där de dessutom kan möta öppen diskriminering och intolerans. Trots att de insatser som genomförs mot hedersrelaterat våld och förtryck ska uppmärksamma situationen för unga homosexuella, bisexuella och unga transpersoner, så finns det fortfarande brister. Regeringen fortsätter därför att uppmärksamma behovet av insatser för denna grupp. Mer om regeringens insatser för unga hbt-personer finns under avsnitt 7.

Stöd till brottsoffer

Brottsoffermyndigheten ansvarar för frågor som rör brottsoffer i allmänhet. Regeringen har gett myndigheten i uppdrag att med olika åtgärder bidra till ett bättre bemötande av brottsoffer i allmänhet. Den utbildning som myndigheten erbjuder riktar sig särskilt till advokater och personal inom rättsväsendet. Det finns olika program som framför allt är inriktade på bemötandet av särskilt utsatta brottsoffer. Dessa kan även användas för bemötandet av hbt-personer.

Kommunerna ansvarar för att enskilda får det stöd och den hjälp de behöver. I socialtjänstlagen (2001:453) påtalas socialtjänstens ansvar att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får det stöd och hjälp de är i behov av. Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Vidare anges i bestämmelsen att socialnämnden också ska beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna också är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp. Samtliga brottsoffer, oavsett ålder och kön, omfattas av bestämmelsen. Socialnämnden ska efter en individuell bedömning i varje enskilt fall ge stöd och hjälp till alla brottsoffer. En insats från socialnämnden görs när den enskilde inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på något annat sätt. Socialstyrelsen har under 2012 på uppdrag av regeringen tagit fram en vägledning som ger stöd för tillämpningen av socialtjänstlagen vid bedömningar av behov av insatser för brottsoffer och deras närstående.

Sedan 2011 fördelar Socialstyrelsen medel till organisationer som arbetar för att utveckla brottsofferverksamhet riktad till homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet eller uttryck som utsatts för våld i en nära relation. Uppdraget löper till och med 2014. En slutredovisning ska ske senast den 30 juni 2015. Regeringen kommer därefter att ta ställning till behovet av ytterligare åtgärder.

Bidrag för brottsofferverksamhet kan även sökas via brottsofferfonden som administreras av Brottsoffermyndigheten.

Diskriminering

Diskrimineringslagen syftar till att värna principen om alla människors lika värde och allas rätt att bli behandlade som individer på lika villkor. Regeringen har genom diskrimineringslagen (2008:567), som omfattar fler diskrimineringsgrunder och fler samhällsområden än tidigare lagar mot diskriminering, och inrättandet av Diskrimineringsombudsmannen (DO) skapat förutsättningar för att diskrimineringen i samhället ska bekämpas mer effektivt.

Det pågår ett fortsatt arbete för att dels säkerställa samma skydd oavsett diskrimineringsgrund, dels se till att lagstiftningen är så effektiv och heltäckande som möjligt. I juli 2012 fattade regeringen beslut om att tillsätta en utredning (dir. 2012:80) som ska föreslå hur krav på aktiva åtgärder i diskrimineringslagen ska utformas och göras tydliga för att bli ett effektivare medel i arbetet med att förebygga diskriminering och uppnå lika rättigheter och möjligheter. Uppdraget ska redovisas senast den 1 februari 2014.

Om diskrimineringslagstiftningen ska få genomslag i samhället i stort behövs, förutom DO, även lokala aktörer. Exempel på sådana aktörer är antidiskrimineringsbyråer som spelar en betydande roll i lokalsamhället när det gäller att uppmärksamma och synliggöra olika former av diskriminering och sprida kunskap om bl.a. gällande lagstiftning. Antidiskrimineringsbyråer har även drivit fall om diskriminering till domstol. Enligt organisationer som företräder hbt-personer är dessa verksamheter betydelsefulla för i synnerhet, transpersoner som annars kan känna oro för att vända sig till en myndighet på grund av rädsla att vissa uppgifter blir offentliga. Det är viktigt att organisationer som arbetar med att bekämpa diskriminering kan fortsätta sin verksamhet och att det skapas förutsättningar för kontinuitet i verksamheten. Regeringen har därför fr.o.m. 2013 höjt och permanentat anslaget till verksamheter som motverkar diskriminering.

Regeringen vidtar även en rad andra olika åtgärder för att bekämpa diskrimineringen i samhället. Ett antal statliga myndigheter har sedan ett par år tillbaka arbetat med antidiskrimineringsstrategier som tar sikte på att motverka diskriminering, både internt och externt i sin verksamhet. Regeringen har gett Statens skolverk i uppdrag att genomföra en förnyad satsning mot diskriminering och annan kränkande behandling i skolan, förskolan och fritidshemmet. Regeringskansliet har även beviljat Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter (RFSL) bidrag för att anordna en konferens

om diskriminering av transpersoner. Som ett resultat av konferensen har RFSL beviljats medel för att utveckla en fördjupad utbildning som ska ge ökad kunskap om transpersoners situation och behov. Det är viktigt att transpersoner som riskerar att diskrimineras nås av information om skyddet mot diskriminering. Socialstyrelsen ska därför inom ramen för uppdraget om stärkt kunskapsstöd inom vården (avsnitt 8.3) ta hänsyn till målgruppens eventuella behov av information om diskrimineringslagstiftningen.

7. Unga hbt-personer

Regeringens ambition är att unga hbt-personer ska ha verklig tillgång till välfärd och inflytande, vilket innebär att unga ska ges möjligheter till självständighet och oberoende utan att begränsas av stereotypa könsroller, tvång eller förtryck som minskar individens handlingsutrymme. Ambitionen knyter an till de av riksdagen fastställda målen för ungdomspolitiken.

Målen för ungdomspolitiken är att alla ungdomar ska ha verklig tillgång till välfärd, och att alla ungdomar ska ha verklig tillgång till inflytande.

Regeringen har i budgetpropositionen för 2014 (prop. 2013/14:1) aviserat en översyn av målen och inriktningen för ungdomspolitiken och avser att återkomma till riksdagen med en ny ungdomspolitisk proposition under mandatperioden.

Strategisk myndighet

Ungdomsstyrelsen har ett övergripande ansvar för att de nationella ungdomspolitiska målen får genomslag i olika samhällssektorer. Inom ungdomspolitiken ansvarar myndigheten särskilt för att det finns samlad kunskap om ungas levnadsvillkor och för att sprida denna kunskap på nationell och lokal nivå. Ungdomsstyrelsen ska också göra samordnade uppföljningar av statliga insatser för ungdomar och verka för att ungdomsperspektivet utvecklas i statliga myndigheters verksamheter. Vidare ska Ungdomsstyrelsen verka för att kommunerna utvecklar en kunskapsbaserad ungdomspolitik och stödja denna utveckling samt verka för en förnyelse och utveckling av ungdomars fritids- och föreningsverksamheter.

Regeringen avser att ge Ungdomsstyrelsen i uppgift att, som strategisk myndighet, inom myndighetens verksamhetsområde och i enlighet med regeringens ambition för fokusområdet, verka för att unga hbt-personer får verklig tillgång till välfärd och inflytande samt ges möjligheter till självständighet och oberoende utan påverkan av stereotypa könsroller, tvång eller förtryck som minskar individens handlingsutrymme. Detta innebär att ett hbt-perspektiv bör integreras och synliggöras i myndighetens verksamhet. I relevanta delar bör myndigheten

samråda med övriga strategiska myndigheter och organisationer som företräder unga hbt-personer. Myndigheten bör även ansvara för uppföljning och redovisning av genomförda insatser som rör unga hbt-personer. Arbetet bör redovisas årligen.

När det gäller diskriminering av unga hbt-personer är det ett ansvar som faller under DO (se avsnitt 6).

7.1 Unga hbt-personers livssituation och uppväxtvillkor

Levnadsvillkoren under ungdomstiden har stor betydelse för såväl ungdomstiden som resten av livet. Goda uppväxtvillkor för barn och unga skapar förutsättningar för trygghet och samhörighet samt möjligheter till ett aktivt deltagande i samhället. Genom att investera i barn och ungdomar kan framtida ohälsa och utanförskap förebyggas. Det är regeringens ambition att inga barn och ungdomar ska behöva växa upp i utanförskap.

Undersökningen Fokus 07 – En analys av ungdomars hälsa och utsatthet (Ungdomsstyrelsen 2007:14) visade att unga hbt-personer, särskilt unga kvinnor, mår betydligt sämre än unga heterosexuella och unga cispersoner. Skillnaderna var tydliga för alla undersökta hälsoområden; stress, tobak, alkohol, droger, fysisk aktivitet, men som allra störst när det gällde stressrelaterade problem.

Under 2008 fick Ungdomsstyrelsen i uppdrag att genomföra en fördjupad analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner (IJ2008/2442/UF). Analysen skulle inriktas på den upplevda fysiska och psykiska hälsan samt på unga hbt-personers upplevelse av diskriminering i olika former. Den skulle även redogöra för målgruppernas erfarenheter av möten med hälso- och sjukvården och andra samhällsinstitutioner, utsattheten för hatbrott och förekomsten av hedersrelaterat våld och förtryck. Ungdomsstyrelsen skulle även beskriva vilka faktorer som stärker homo- och bisexuella ungdomars och unga transpersoners hälsa.

Uppdraget redovisas i Ungdomsstyrelsens rapport *Hon hen han – en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner* och utgör en samlad analys av levnadsvillkoren för unga hbt-personer. Rapporten visade att unga hbt-personer generellt sett har sämre hälsa än övriga unga i befolkningen, och att det sannolikt finns ett samband mellan deras sämre hälsa och att de i större utsträckning än andra unga utsätts för diskriminering, hot om våld och våld. En fjärdedel av unga homo- och bisexuella kvinnor i åldern 16–29 år uppger att de någon gång har försökt begå självmord. Motsvarande andel för heterosexuella kvinnor i samma ålder är åtta procent. Var femte av 16–25-åringarna i gruppen homo- och bisexuella har utsatts för fysiskt våld av en förälder, partner eller annan närstående vuxen. När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck är unga homosexuella, bisexuella och transpersoner en särskilt utsatt grupp enligt Ungdomsstyrelsen. Ungdomsstyrelsen lyfter vidare fram att unga hbt-personers grundläggande rättigheter inte tillgodoses, varken juridiskt eller socialt. Många vittnar om ett negativt bemötande från samhällets olika instanser, t.ex. i skolan och på arbetsplatsen. Det som rappor-

ten lyfter fram som en viktig hälsofrämjande faktor är specifika mötesplatser och andra träffpunkter för unga hbt-personer, då dessa kan ge dem ett sammanhang och en trygghet de kan sakna. Med undantag från storstäderna finns det få sådana mötesplatser i Sverige. Landsbygden präglas på flera sätt av en stark social gemenskap. I en intervjuundersökning framhålls den starka sociala gemenskapen med närhet mellan människor i olika befattningar och livsmiljön som landsbygdens främsta styrkor, utöver dess naturresurser (Eurofutures 2005, Landsbygden 2020). Det är viktigt att även hbt-personer känner sig inkluderade i denna gemenskap. Unga hbt-personer ska kunna känna sig trygga och fria att leva sitt liv oavsett var i Sverige de bor.

Flera undersökningar visar att andelen elever som utsätts för diskriminering och kränkande behandling i den svenska skolan är låg i internationell jämförelse. Kränkande behandling är dock den vanligaste grunden för anmälan till Skolinspektionen och Barn- och elevombudet och förekomsten av diskriminering och kränkande behandling i förskola och skola är allvarligt i sig.

7.2 Åtgärder inom fokusområdet

Skolan

Regeringens mål är att skolan ska vara en trygg plats för elever och personal. Regeringen har genom en ny skollag (2010:800) tydliggjort skolans värdegrundsuppdrag och att utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Var och en som verkar inom skolan ska också främja aktning för varje människas egenvärde. Enligt skollagen ska huvudmännen årligen upprätta en plan mot kränkande behandling. Verksamheterna ska bedriva ett målinriktat arbete för att främja barns och elevers lika rättigheter och möjligheter samt för att förebygga och åtgärda kränkande behandling.

Enligt diskrimineringslagen (2008:567) ska en utbildningsanordnare som bedriver utbildning eller annan verksamhet enligt skollagen eller högskolelagen, eller utbildning som leder fram till examina, varje år upprätta en likabehandlingsplan med en översikt över de åtgärder som behövs för att främja likabehandling oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning.

Förutom ny och stärkt lagstiftning har regeringen även tagit ett flertal initiativ som inkluderar unga hbt-personers lika möjligheter och rättigheter. Statens skolverk har bl.a. fått i uppdrag att stärka arbetet med skolans värdegrund och arbetet mot diskriminering och kränkande behandling och att genomföra insatser för jämställdhet i skolan. Inom ramen för dessa uppdrag ska hbt-frågor särskilt beaktas. Från och med hösten 2011 finns också en ny lärarutbildning och nya ämnesplaner, läroplaner och kursplaner som på ett tydligare sätt lyfter fram frågor som rör sexualitet och identitet.

En öppen och inkluderande skola

För att kunna skapa en öppen och inkluderande skola som kan verka hälsofrämjande för unga hbt-personer behöver personalen ha kunskap om unga hbt-personers livssituation och om normer kring sexualitet och kön. Ungdomsstyrelsens erfarenheter från uppdraget rörande fritidsverksamheter (se nedan) och Skolverkets uppdrag att genomföra en förnyad satsning för att stärka skolans värdegrund och arbetet mot diskriminering och kränkande behandling bör omhändertas. Därför avser regeringen att ge Ungdomsstyrelsen i uppdrag att i samråd med Skolverket genomföra insatser i syfte att öka hbt-kompetensen och skapa en öppen och fördomsfri miljö i skolan för unga hbt-personer.

Fritidsverksamheter

Ungdomsstyrelsen redovisade rapporten *Hon hen han – en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner* i januari 2010. Som framgått ovan lyfte rapporten fram att unga hbt-personers grundläggande rättigheter inte tillgodoses. Som tidigare redovisats fann myndigheten att en viktig hälsofrämjande faktor är specifika mötesplatser och andra träffpunkter för unga hbt-personer, då dessa kan ge unga som är utsatta och utanför ett sammanhang de kan sakna. Förutom i storstäderna finns det få sådana mötesplatser i Sverige. Under 2010 fick Ungdomsstyrelsen därför i uppdrag att utforma ett metodmaterial om mötesplatser för homosexuella och bisexuella ungdomar samt unga transpersoner (IJ2010/1078/UF). Materialet, som riktar sig till tjänstemän och praktiker inom fritidsverksamhet för unga på lokal nivå, fokuserar på metoder för ett främjande och inkluderande arbete.

Utifrån metodmaterialet som Ungdomsstyrelsen tog fram (*Öppna verksamheten! – om hbt, normer och inkludering i öppen fritidsverksamhet*) fick Ungdomsstyrelsen i uppdrag att under perioden 2011–2013 genomföra utbildningsinsatser för personal som arbetar inom fritidsverksamheter för unga i syfte att öka deras kompetens att skapa öppna och fördomsfria miljöer för unga hbt-personer.

Utbildningarna som Ungdomsstyrelsen genomfört i samverkan med RFSL Ungdom har bl.a. bestått av föreläsningar om unga hbt-personers hälsa och utsatthet, hbt-begreppet och normkritisk pedagogik. Därtill har deltagarna fått ta del av goda exempel på verksamheter som arbetar normkritiskt och pröva olika övningar utifrån det metodmaterial som tagits fram inom uppdraget. Metodmaterialet spreds i nära 11 000 exemplar under 2012. Ungdomsstyrelsen har dessutom producerat en utbildningsfilm om unga hbt-personers hälsa och vikten av mötesplatser som riktar sig specifikt till målgruppen.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck drabbar många människor i vårt samhälle. Tusentals individer lever i ofrihet och rädsla för att utsättas för hot, tvång eller våld av föräldrar, syskon eller andra anhöriga. Regeringen har vidtagit särskilda insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck sedan 2002. Enligt regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i samkönade relationer (skr 2007/08:39) och handlingsplanen för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja (skr 2009/10:229), ska de insatser som genomförs mot hedersrelaterat våld och för-

tryck även uppmärksamma situationen för unga homosexuella, bisexuella och unga transpersoner.

I de insatser som Länsstyrelsen i Östergötlands ska genomföra på uppdrag av regeringen för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja eller utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck ingår att uppmärksamma situationen för flickor och pojkar, unga kvinnor och unga män samt unga hbt-personer.

I Skolverkets uppdrag att genomföra insatser för jämställdhet i skolan ingår också fortbildningsinsatser om hedersrelaterat våld och förtryck. Insatserna ska utgå ifrån att hedersrelaterat våld och förtryck kan drabba flickor, kvinnor, pojkar och män, inklusive hbt-personer. Fortbildningen ska främst erbjudas till rektorer och förskolechefer inom förskolan, fritidshemmen, det obligatoriska skolväsendet och gymnasieskolan samt vuxenutbildningen. Fortbildningen kan även erbjudas förskollärare, fritidspedagoger, lärare och elevhälsans personal. Skolverket ska även sprida kunskap och material om hedersrelaterat våld och förtryck.

Regeringen har även utsett en nationell samordnare i syfte att åstadkomma en kraftsamling mot våld i nära relationer genom att bl.a. samla och stödja berörda myndigheter, kommuner, landsting och organisationer för att öka effektiviteten, kvaliteten och långsiktigheten i arbetet. Samordnarens uppdrag omfattar alla som kan utsättas för våld i en nära relation, dvs. kvinnor, män, flickor, pojkar, barn och hbt-personer. Uppdraget utgår ifrån att våldet kan ta sig olika uttryck, t.ex. vara hedersrelaterat. Uppdraget ska slutredovisas senast den 30 juni 2014.

När det gäller ungas utsatthet för våld i nära relationer är det viktigt att uppmärksamma att unga hbt-personer kan hamna i en särskilt utsatt situation, eftersom närståendes intolerans och våld kan bidra till unga hbt-personers otrygghet och utsatthet i ett samhälle där de dessutom kan möta öppen diskriminering och intolerans. Detta bör även uppmärksammas i Ungdomsstyrelsens uppdrag för en öppen och inkluderande skola.

Det är även angeläget att det inom det sociala området finns kunskap om hbt-personers livssituation. Unga hbt-personer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck ska få tillgång till stöd och insatser och bemötas utifrån sina individuella behov. Som redovisas under avsnitt 8.3 avser regeringen att ge Socialstyrelsen ett uppdrag när det gäller kunskap och kompetens inom socialtjänstens område. Frågan om unga hbt-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck samt risk för hemlöshet bör ingå i uppdraget.

Betänkandet Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap (SOU 2012:35) bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Värdegrund, diskriminering och kränkande behandling

I en skola som präglas av trygghet och ömsesidig respekt kan elever utvecklas och nå målen för utbildningen. Skolans ansvar är att förmedla de grundläggande värden som vårt samhälle vilar på och ett aktivt värdegrundsarbete involverar både elever och personal. De nya lärar- och förskollärarytbildningar som star-

tade hösten 2011 utgår från en utbildningsvetenskaplig kärna som behandlar frågor om skolans värdegrund, grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna, sociala relationer, konflikthantering och ledarskap. Samtliga lärare och förskollärare ska ha kunskap om hur man förebygger och motverkar diskriminering och annan kränkande behandling av elever.

Regeringen har sedan 2006 gett Skolverket flera uppdrag som syftar till att stärka skolans värdegrundsarbete. I juni 2011 fick Skolverket i uppdrag att genomföra en förnyad satsning för att stärka skolans värdegrund och arbetet mot diskriminering och kränkande behandling (U2011/567/S). Inom ramen för uppdraget ska Skolverket erbjuda fortbildning om framgångsrikt arbete mot diskriminering och kränkande behandling. Utbildningen ska särskilt beakta situationen för unga hbt-personer och vikten av att ha ett könsperspektiv i valet av insatser mot mobbning samt belysa sambandet mellan ett aktivt värdegrundsarbete och ett framgångsrikt arbete mot diskriminering och kränkande behandling. Regeringen har för uppdraget avsatt 10 miljoner kronor per år under perioden 2011–2014.

För att få ytterligare kunskap om hur arbetet mot mobbning kan förstärkas utifrån barnens egna perspektiv gav regeringen 2012 Barnombudsmannen i uppdrag att inhämta barns och ungas åsikter och erfarenheter av kränkande behandling och trakasserier. Uppdraget ska redovisas senast den 1 april 2014.

Sex- och samlevnadsundervisning

I läroplanen framgår att rektorn har ett särskilt ansvar för att se till att ämnesövergripande kunskapsområden som jämställdhet, sex och samlevnad integreras i undervisningen. I de nya kurs- och ämnesplanerna har undervisningen om sex och samlevnad förtydligats, både när det gäller undervisningens innehåll och omfattning. Frågor som sexualitet och identitet, jämställdhet, relationer och kärlek ska behandlas inom undervisningen i flera olika ämnen, bl.a. samhällsorienterande ämnen och biologi. I den nya grundlärarutbildningen med inriktning mot arbete i grundskolan årskurs 4–6 ingår det att läraren ska visa förmåga att kommunicera och reflektera kring frågor som rör identitet, sexualitet och samlevnad.

Regeringen har gett Skolverket i uppdrag att genomföra insatser för jämställdhet inom skolväsendet (U2011/7067/S, U2011/263/S delvis) under perioden 2012–2014. I uppdraget ingår det att erbjuda fortbildning i sex- och samlevnadsundervisning. En utgångspunkt för uppdraget är bl.a. att sex- och samlevnadsundervisningen är en central del i arbetet med att främja ett gott skolklimat och för att motverka sexuellt våld, sexuella trakasserier och kränkande behandling. I sex- och samlevnadsundervisningen ska alla flickor, unga kvinnor, pojkar och unga män få stöd och information för att utveckla och stärka sin självkänsla, identitet och respekt för andra människors kroppsliga integritet. Detta gäller alla barn och unga oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. I denna del av uppdraget ingår även att utveckla och sprida stödmaterial för personalens undervisning i sex och samlevnad. Materialet ska vara ett stöd för skolpersonal och ge ungdomar möjligheten att reflektera kring synen på sexualitet, jämställdhet och normer. Regeringen har avsatt 16,5 miljoner kronor per år för uppdraget.

8. Hälsa, vård och sociala tjänster

Regeringens ambition är att hbt-personer ska ha lika förutsättningar och möjligheter som heterosexuella och cispersoner att uppnå en god hälsa. Regeringens ambition är också att skapa en mer jämlik vård och social omsorg. Ambitionen knyter an till de av riksdagen fastställda målen för folkhälsan, hälso- och sjukvården samt socialtjänsten.

Det övergripande målet för folkhälsa är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen.

Målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen.

Målet för samhällets socialtjänst är att på demokratins och solidaritetens grund främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet.

Strategiska myndigheter

Strategiska myndigheter är Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen.

Regeringens avsikt är att den nya Folkhälsomyndigheten, som bildas den 1 januari 2014, ska ha till uppgift att främja hälsa och förebygga sjukdomar och skador. Särskild vikt ska fästas vid de grupper som är utsatta för de största hälsoriskerna. Folkhälsomyndigheten ska bl.a. ansvara för uppföljning av utvecklingen av folkhälsan och folkhälsans bestämningsfaktorer, utvärdera insatser inom folkhälsoarbetet och vara ett nationellt kunskapscentrum för metoder och strategier inom folkhälsoområdet. Verksamheten ska stå på vetenskaplig grund.

Ett samlat, resultatriktat och långsiktigt arbete för hbt-personers hälsa behöver säkerställas. I detta ingår en ökad kunskap om hälsoutvecklingen och utvecklingen av hälsans bestämningsfaktorer som kan följas över tid.

Regeringen avser att utse Folkhälsomyndigheten till strategisk myndighet med uppdrag att följa hälsoutvecklingen och utvecklingen av hälsans bestämningsfaktorer samt att främja hbt-personers lika förutsättningar att uppnå en god

hälsa genom kunskapsspridning om effektiva metoder och insatser. Uppföljningen innebär bl.a. ökad kunskap om hbt-personers situation omfattande aspekter, såsom upplevelser av diskriminering, utsatthet för våld, delaktighet och inflytande. I relevanta delar bör myndigheten samråda med övriga strategiska myndigheter och organisationer som företräder hbt-personer. Arbetet bör redovisas årligen.

Socialstyrelsen ska verka för en god hälsa och social välfärd samt för stödinsatser, omsorg och vård av hög kvalitet på lika villkor för hela befolkningen. Socialstyrelsen sammanställer och utvecklar kunskap inom bl.a. hälso- och sjukvård och socialtjänst. Syftet är att styra mot en ökad välfärd, god hälsa samt en vård och omsorg som bygger på vetenskap och beprövad erfarenhet, respekt för människors självbestämmande och som är ändamålsenlig, säker, patientfokuserad, effektiv och jämlik.

Regeringen avser att utse Socialstyrelsen till strategisk myndighet med uppdrag att, inom myndighetens verksamhetsområde och i enlighet med regeringens ambition för fokusområdet, främja lika förutsättningar för hbt-personer att uppnå en god hälsa, social delaktighet och öka jämlikheten inom vården. I relevanta delar bör myndigheten samråda med övriga strategiska myndigheter och organisationer som företräder hbt-personer. Myndigheten bör även ansvara för uppföljning och redovisning av insatser som berör hbt-personer inom myndighetens ansvarsområde. Arbetet bör redovisas årligen.

8.1 Hbt-personers hälsa och situation inom vård och omsorg

Den hälso- och sjukvård som erbjuds ska vara av god kvalitet, ha hög tillgänglighet och ge möjlighet till delaktighet och inflytande. Vården ska också vara jämlik och ges efter behov. Detta innebär att vården ska vara likvärdig och anpassad efter var och ens behov och förutsättningar och ges utan diskriminering.

På regeringens uppdrag har Socialstyrelsen tagit fram rapporten Ojämna villkor för hälsa och vård (2011) om kunskapsläget kring jämlikhet i vården. Rapporten pekar bl.a. på att hbt-personer besöker vården oftare än andra grupper i befolkningen. Samtidigt finns det tecken på att homo- och bisexuella kvinnor besöker vården mer sällan än heterosexuella kvinnor, trots att de upplever vårdbehov. Detta gäller i synnerhet kvinnosjukvården. Intervjuundersökningar och anmälningar till DO säger att olika typer av fördomar påverkar bemötande och behandlingen av gruppen inom hälso- och sjukvården. Samtidigt visar rapporten att det inte finns några skillnader mellan homo- och bisexuella jämfört med heterosexuella när det gäller förtroende för sjukvården. Enligt rapporten har dock transpersoner och män som är osäkra på sin sexuella läggning lägre förtroende för sjukvården än andra. Vidare framgår av rapporten att landstingen har mycket olika sätt att tillämpa regler kring t.ex. utredning gällande könsidentitet.

När DO under 2010 och 2011 undersökte förutsättningarna för sjukvård på lika villkor kom myndigheten fram till att hbt-personer, trots upplevt vårdbehov, i vissa fall undviker att söka vård. DO menade att detta grundar sig i ett heteronormativt bemötande och bristande kunskap inom vården.

Socialstyrelsen överlämnade 2011 rapporten *Transsexuella och övriga personer med könsidentitetsstörningar* till regeringen. Rapporten pekar på brister inom hälso- och sjukvården när det gäller vård och behandling av bl.a. transsexuella. Det finns stora regionala skillnader när det gäller utredning och behandling. Väntetiderna för att inleda en behandling och befintliga resurser för utredning och behandling skiljer sig åt mellan landstingen. Det finns betydande skillnader vad gäller möjligheten att få behandling under utredningstiden och innehållet i den behandling som erbjuds patienterna skiljer sig åt. Endast i landstingen i Stockholms län, Skåne län och Västra Götalands län finns ett dokumenterat strukturerat tillvägagångssätt för utredning av könstillhörighetsändring. Nationella kunskapsöversikter liksom mer omfattande vårdprogram saknas. Vård och behandling baseras i huvudsak på klinisk erfarenhet och i mindre omfattning på vetenskapligt stöd. Enligt rapporten är diagnoskoden transsexualism avgörande för att den vårdsökande ska erhålla någon vård och behandling, vilket innebär att vårdförloppet kan avslutas för personer som inte uppfyller diagnoskodens kriterier, trots att även dessa personer upplever behov av vård och behandling.

Personer med transsexualism och transpersoner blir i vissa fall ifrågasatta och bemötta med okunskap i kontakten med hälso- och sjukvården och tillgången till information för patienter och personal inom hälso- och sjukvården är bristfällig. Studier visar t.ex. att det finns brister i rutinerna inom hälso- och sjukvården för de unga transsexuella som söker stöd.

Som framgår i avsnitt 4 så är det framför allt den psykiska ohälsan som är sämre bland hbt-personer jämfört med heterosexuella och cispersoner. Psykisk ohälsa i form av nedsatt psykiskt välbefinnande förekommer dubbelt så ofta bland homo- och bisexuella personer jämfört med heterosexuella och självmordsförsök är dubbelt så vanliga bland hbt-personer jämfört med heterosexuella och cispersoner. Särskilt allvarlig är hälsosituationen bland transpersonerna där hälften av svarspersonerna någon gång övervägt att ta sitt liv, och drygt var femte har försökt. När det gäller sexuell läggning är unga homo- eller bisexuella kvinnor särskilt drabbade av psykisk ohälsa. Självmordstankar och självmordsförsök är också vanligare i denna grupp jämfört med såväl unga heterosexuella kvinnor som unga homo- och bisexuella män.

Socialstyrelsen kartlade 2004 på regeringens uppdrag i vilken mån en persons sexuella läggning kan ha betydelse för bemötandet inom socialtjänsten. Rapporten visar att det finns en risk för att en del homosexuella och bisexuella personer, främst på grund av socialtjänstens bristande observans, utsätts för ett dåligt bemötande. I rapporten finns exempel på sådant bemötande i situationer som rör stöd till ungdomar, familjerådgivning, familjehemsplaceringar, adoptions- och vårdnadsutredningar samt stöd till brottsoffer, personer med annan etnisk bakgrund än svensk, äldre och personer med funktionsnedsättning. Uppdraget omfattade dock inte transpersoner. Det faktum att hbt-personer i vissa avseenden redan är en utsatt grupp gör att det är bekymmersamt om det brister i stöd och insatser från socialtjänsten.

Socialstyrelsens kartläggning visade även på brister inom socialtjänsten när det gällde att hantera unga hbt-personer som utsätts för hedersrelaterat våld. I familjerådgivningssituationer där ungas homo- eller bisexualitet inte accepteras av

föräldrarna har t.ex. familjerådgivaren i stället för att ge ungdomarna stöd, uppmanat dem att ha förståelse för föräldrarna för att få familjen att fungera. Det finns också exempel där homo- och bisexuella ungdomar har råkat illa ut för att deras sexuella läggning har ifrågasatts av familjehemmet där de varit placerade. Då ungdomarna tagit upp frågan med socialsekreteraren, har deras ifrågasättande förringats av socialsekreteraren. Kartläggningen visade också att det fanns en stor okunskap och en bristande medvetenhet om frågor som rör äldre hbt-personer i kommunerna. Socialstyrelsen menade att detta får konsekvenser för hur äldre hbt-personer bemöts.

8.2 Åtgärder inom fokusområdet

Förutsättningar för jämlik vård

Enligt regeringen är det viktigt att vården är jämlik och att omotiverade skillnader i vård och behandling åtgärdas. Det är angeläget att det inom vården finns den kunskap om hbt-personer som krävs för att kunna ge ett gott och professionellt bemötande där den enskilde patienten känner förtroende och tillit till vården. I detta ligger att hbt-personer inte ska behöva avstå från vård i rädsla för att utsättas för diskriminering.

I december 2012 beslutade regeringen en Strategi för en god och mer jämlik vård 2012–2016. Strategin utgör grund för regeringens arbete med att motverka omotiverade skillnader inom vården. I strategin redovisas regeringens värdegrund och fokusområden för arbetet. Ett av de fokusområden som regeringen arbetar med handlar om synliggörande och analys av skillnader i vård, behandling och bemötande samt resultat.-

En av de satsningar som redan genomförts och som redovisas i strategin är utvecklingen av Öppna jämförelser som är ett verktyg för att öppet redovisa och analysera ojämlikheter. Öppna jämförelser bidrar till lärande och till att driva kvalitets- och effektivitetsutvecklingen framåt genom att skillnader i vården synliggörs.

Andra exempel på genomförda åtgärder är den nationella läkemedelsstrategin, där ett av målen är att uppnå jämlik vård. Strävan efter jämlik vård ska bl.a. sätta avtryck i de jämförelser som genomförs i uppföljning av läkemedelsanvändningen. Satsningar på ökad tillgänglighet genom den årliga Kömiljarden och vårdvalsreformer är också exempel på satsningar som drivit på utvecklingen för en mer jämlik vård. Överenskommelser med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) om insatser för en mer jämlik vård har dessutom tecknats för 2011–2013 och avses att tecknas även för 2014.

En annan viktig insats är att regeringen 2011 tillsatte en utredare med uppdrag att stärka patientens ställning, bl.a. genom en ny patientlagstiftning. Utredaren skulle vidare se över frågor med koppling till jämlik vård. I delbetänkandet Patientmakt (som lämnades i januari 2013) och i slutbetänkandet Ansvarsfull hälso- och sjukvård (som lämnades i juni 2013) finns en rad förslag som ska främja

patientens integritet, självbestämmande och delaktighet. En utgångspunkt för utredarens förslag är att förbättra förutsättningarna för en god och jämlik vård. Betänkandena bereds i Regeringskansliet.

Kunskap och bemötande inom vården

Sjukvården i Sverige har ett mycket gott anseende och den medicinska kompetensen är god.

Regeringen anser att det är viktigt att den vård som erbjuds är jämlik. Det handlar om att vården ska vara säker, hålla en god kvalitet och att tillgängligheten ska vara god för alla oavsett bl.a. sexuell läggning, könsidentitet, eller könsuttryck. Den vård som erbjuds ska i möjligaste mån utformas och genomföras i samråd med patienten. Den ska bygga på respekt för människors lika värde. I detta ligger att ingen ska behöva avstå från vård av rädsla för att utsättas för ett bristfälligt bemötande. Ett gott bemötande är även avgörande för hur bra och säker vården blir. Ett gott och professionellt bemötande där patienten känner förtroende och tillit samt ges adekvat information och görs delaktig i den egna vården är därför en viktig kvalitetsaspekt i vården.

Regeringen belyser i Strategi för en god och mer jämlik vård 2012–2016 ett antal utmaningar för en mer jämlik vård. Bland de områden som lyfts fram hör brister i bemötande och information, liksom diskriminering. Mot den bakgrunden har regeringen i juni 2012 gett Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram ett utbildningspaket för fortbildning av vårdpersonal om olika aspekter av värdigt och professionellt bemötande och agerande i vården. Uppdraget är en del av regeringens satsning på jämlik vård och utförs i samverkan med DO, SKL och andra berörda organisationer.

Utbildningspaketet ska inkludera kunskap om de grupper som omfattas av lagstiftningens skydd mot diskriminering och som typiskt sett riskerar att utsättas för diskriminering. Vidare syftar utbildningspaketet till att förmedla kunskap om bl.a. aktuell lagstiftning och hälso- och sjukvårdens roll när det gäller att minska skillnader i förutsättningarna för bästa uppnåeliga hälsa. Utbildningspaketet ska också informera om hur diskriminering kan ta sig uttryck i vården, vikten av målgruppsanpassad information och metoder för att systematiskt arbeta med bemötande som tillgänglighetsaspekt i den egna organisationen. I detta ligger att förmedla kunskap om vikten av att inte ta ovidkommande hänsyn till t.ex. kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning. I uppdraget ingår att lämna förslag till pilotprojekt för att testa och utvärdera utbildningspaketet för fortbildning av vårdpersonal och testa metoder för att systematiskt arbeta med bemötandefrågor i vården.

Regeringens målsättning med uppdraget är att arbetet med ett medvetet, gott och värdigt bemötande och en god behandling av hbt-personer och andra som tillhör någon av de utsatta grupperna ska vara en integrerad del av den ordinarie strukturen i hälso- och sjukvården.

Kunskapsstöd för vård och behandling för personer med transsexualism m.m.

Ett annat förbättringsområde är vårdens bemötande av transpersoner och vår-

dens sätt att hantera könstillhörighetsutredningar.

Som tidigare nämnts pekade Socialstyrelsens rapport *Transsexuella och övriga personer med könsidentitetsstörningar* (2011) på brister inom hälso- och sjukvården när det gäller vård och behandling för bl.a. transsexuella. Rapporten pekar bl.a. på att det finns regionala skillnader när det gäller utredning och behandling. Rapporten belyste även brister vad gäller tillgången till information för patienter och personal inom hälso- och sjukvården.

Socialstyrelsen har mot denna bakgrund fått i uppdrag att ta fram ett kunskapsstöd riktat till hälso- och sjukvårdens profession med rekommendationer om innehållet i utredning, vård och behandling samt eftervård och uppföljning vid transsexualism. Det ska även innehålla rekommendationer om innehållet i utredning och eventuell vård och behandling samt eftervård och uppföljning vid andra situationer där frågor om könsidentitet aktualiseras men där det inte rör sig om transsexualism. Kunskapsstödet ska uppmärksamma situationen för både vuxna, barn och unga.

Socialstyrelsen ska dessutom ta fram information riktad till patienter, med utgångspunkt i kunskapsstödet och, i relevanta fall, i de villkor som gäller för att erhålla fastställelse av ändrad könstillhörighet. Vidare ska information riktad till hälso- och sjukvårdens personal utarbetas. I uppdraget ingår att beakta vilka särskilda behov av information som kan finnas när det gäller de rättsliga förutsättningarna i samband med beslut om ändrad könstillhörighet, t.ex. för personer med registrerat partnerskap eller utländska medborgare (jfr prop. 2011/12:142 s. 66). Myndigheten ska även beakta dels det arbete som genomförs inom ramen för regeringens satsning på jämlikhet i vården med inriktning på stöd till särskilt utsatta grupper, dels det eventuella behovet av information till målgruppen om diskrimineringslagstiftningen.

Psykisk ohälsa

Som nämnts ovan är hbt-personers psykiska hälsa sämre än genomsnittet för befolkningen. Det är oroande och särskilt allvarligt ser regeringen på problematiken med självmordstankar och självmordsförsök som bl.a. är tydlig bland unga hbt-personer. Åtgärder på detta område är därför viktiga för att kunna minska självmordsrisken bland hbt-personer och särskilt när det gäller transpersoner

Regeringen har gjort omfattande satsningar för att åstadkomma konkreta och varaktiga förändringar för personer med olika typer av psykisk ohälsa. Bland annat har regeringen i maj 2012 beslutat om PRIO psykisk ohälsa, som är en plan för riktade insatser inom området psykisk ohälsa under 2012–2016. Planen ska genom att lyfta ett antal strategiskt prioriterade områden och därtill kopplade insatser utgöra en grund för regeringens arbete på området under perioden 2012–2016. Regeringen avser att avsätta ca 870 miljoner kronor per år för insatser på området, under förutsättning att riksdagen beviljar medel för ändamålet.

Ett av delmålen i planen är att minska förekomsten av självskaðebeteende, självmordsförsök och självmord hos barn och unga. Särskilt betonas vikten av tidiga insatser vid psykisk ohälsa bland barn och unga. En grundläggande för-

utsättning är att tillgängligheten till bedömning, utredning och behandling är god. Det är också viktigt att det i barns och ungas omgivning finns en allmän beredskap att så tidigt som möjligt kunna se tecken på psykisk ohälsa och bistå med det stöd och den hjälp som kan behövas. Enligt regeringen är det angeläget med åtgärder för att öka medvetenheten och kunskapen om processer som kan leda fram till självmordsförsök och självmord samt att undanröja de tabun som omger självmord och psykisk sjukdom.

Mot denna bakgrund har regeringen i juni 2012 gett Nationellt centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa (NASP) vid Karolinska institutet i uppdrag att genomföra en pilotstudie utifrån ungdomsversionen av ett självmordsförebyggande program. Programmet kommer från Australien och benämns The Mental Health First Aid Training and Research Program (MHFA). Programmet syftar till att öka kunskapen om och förståelsen för självmordsprocessen. Syftet är också att kunna bedöma hjälpbehov samt att förmedla redskap för att kunna bemöta en självmordsnära person och bidra till att han eller hon söker professionell hjälp. Pilotstudiens målgrupp är bl.a. personer som i sin yrkesutövning kommer i kontakt med barn och unga med psykisk ohälsa eller som är självmordsnära. Uppdraget ska slutföras senast i december 2014 och unga hbt-personer ska särskilt beaktas i uppdragets genomförande.

Regeringen anser att det även behövs ökad kunskap om unga med upplevd psykisk ohälsa, men utan diagnostiserad psykisk ohälsa, och vilka insatser som bedöms lämpliga när det gäller att förebygga sådan ohälsa. Ungdomsstyrelsen har därför fått i uppdrag att inleda ett arbete för att öka kunskapen om en växande grupp unga med upplevd psykisk ohälsa i syfte att synliggöra upplevelser, erfarenheter och behov som gruppen har. I uppdraget ska särskild uppmärksamhet riktas mot bl.a. unga hbt-personer. I uppdraget ingår att föreslå relevanta åtgärder t.ex. utbildningssatsningar och informationssatsningar, med utgångspunkt i vad myndigheten kommer fram till. Uppdraget ska slutredovisas den 31 mars 2015.

Kunskap om hbt-personers hälsa och levnadsvillkor

De rapporter och statistiska underlag som Statens folkhälsoinstitut producerat när det gäller hbt-personers hälsa och levnadsvillkor utgör viktiga kunskapsunderlag och erbjuder en unik möjlighet att följa utvecklingen över tid.

Myndigheten fick därför i uppdrag att under 2013 redovisa hur hälsan och hälsans bestämningsfaktorer avseende hbt-personer har utvecklats under senare år med särskilt fokus på de skillnader som konstaterats i tidigare rapporter. Utsattheten för våld, diskriminering och självdestruktiva beteenden är således sådana aspekter som lyfts fram i uppdraget. Uppdraget innebär bl.a. att nya undersökningar kommer att genomföras i syfte att inhämta information om transpersoners hälsa och levnadsvillkor.

Uppdraget är omfattande och resultatet kommer att utgöra en viktig kunskapsbas. Uppdraget utförs i samråd med berörda myndigheter och organisationer som företräder hbt-personer och ska redovisas den 1 juni 2015 av Folkhälsomyndigheten som från och med den 1 januari tar över de uppgifter som Statens folkhälsoinstitut har.

Ökad kompetens inom socialtjänsten

Det är angeläget att det inom det sociala området finns kunskap om hbt-personers livssituation och att hbt-personers lika rättigheter säkerställs. Socialstyrelsen spelar en viktig roll både när det gäller förmedling av kunskap och vägledning och i arbetet med kunskapsutveckling. Hbt-personer har rätt till respekt för sitt privatliv. Det gäller inte minst i situationer då den enskilde kan befinna sig i ett utsatt läge. I sådana situationer är ett gott bemötande vad gäller ens livssituation mycket angeläget. Rapporter från Socialstyrelsen pekar dock på att det finns brister i bemötandet. Som tidigare redovisats har detta gällt situationer som exempelvis stöd till ungdomar, familjerådgivning, familjehemsplaceringar, adoptions- och vårdnadsutredningar och stöd till brottsoffer. Kunskapen om transpersoner är mycket begränsad. Det finns även behov av att särskilt belysa yngre och äldre hbt-personers behov av stöd inom socialtjänsten.

Det saknas kunskap om hbt-personers risk för hemlöshet. En central slutsats från de nationella kartläggningarna av hemlöshet är att det inte finns en typisk hemlös, utan det handlar om en situation som individen kan befinna sig i under en kortare eller längre tid. Gruppen hemlösa personer är heterogen och det behövs således individuellt inriktade insatser för att möta individernas skiftande behov. Givet vad som framgår under avsnitt 6 om hbt-personers utsatthet, och i synnerhet när det gäller hedersrelaterat våld är det angeläget att kunskapen om hbt-personers risk för hemlöshet förbättras för att öka möjligheterna att på det lokala planet ge de individuella insatser som är lämpliga.

Sammanfattningsvis är det mot bakgrund av hbt-personers utsatta situation angeläget att socialtjänsten har kunskap och kompetens i frågor som rör sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck. Mot denna bakgrund avser regeringen att ge Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra insatser i syfte att höja kunskapen om hbt-personers situation och bemötande inom socialtjänsten. Uppdraget avser främst individ- och familjeomsorgens område och bör lyfta fram frågor som, hedersrelaterat våld, risk för hemlöshet, prostitution, vårdnadsutredningar och situationen och äldre hbt-personers behov.

9. Privat- och familjeliv

Detta avsnitt behandlar primärt frågor som anknyter till hbt-personers rätt till privatliv och förutsättningar att bli föräldrar samt frågor som knyter an till föräldraskap.

Regeringens ambition är att värna rätten till integritet och frihet för den egna personen och familjen. Det ska gälla oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Fokusområdet omfattar huvudsakligen frågor rörande lagstiftning. Frågorna inom detta fokusområde kommer därför att följas av Regeringskansliet.

9.1 Situationen för hbt-personer inom privat- och familjeliv

Sedan slutet av 1980-talet har hbt-personers rättigheter inom familjerätten gradvis stärkts i Sverige. I dag gäller samma regler för alla par, oavsett om de är av samma kön eller olika kön när det gäller exempelvis samboende, adoption och äktenskap.

Att bli förälder är för många människor en viktig del av livet. Genom de förändringar som har skett inom familjerätten, är det i dag främst frågor som rör föräldraskap och möjligheterna att bli förälder som är aktuella. Familjer kan se ut på många olika sätt. I vissa familjer finns det barn och i andra inte. För personer som lever i samkönade relationer, i synnerhet män, och för personer som ändrat könstillhörighet är möjligheterna att bli föräldrar i många fall begränsade. I vissa fall har man då valt att t.ex. skaffa barn tillsammans med ett annat samkönat par eller tillsammans med en ensamstående. Det finns dock personer som, oavsett sexuell läggning eller könsidentitet, av olika anledningar har svårigheter att få barn.

För vissa personer som önskar få barn kan adoption eller assisterad befruktning vara alternativ. Samkönade par har sedan 2003 haft möjlighet att bli adoptiv-

föräldrar, men ännu har inget barn förmedlats genom internationell adoption till ett samkönat par. När det gäller nationella adoptioner har det bortsett från närstående adoptioner, endast förekommit i ett fåtal fall att barn har adopterats till samkönade par. Antalet barn som blir tillgängliga för internationell adoption har sedan ett antal år minskat, mycket på grund av sociala och ekonomiska förbättringar i ursprungsländerna. Under 2012 förmedlades 466 barn från andra länder till Sverige för adoption.

Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) och de svenska auktoriserade adoptionsorganisationerna har bara fått några enstaka förfrågningar från samkönade par angående möjligheten att adoptera barn. Ingen av adoptionsorganisationerna har för närvarande samkönade par som sökande. MIA sammanträffar med en hel del utländska myndigheter och informerar då om möjligheten för registrerade parter eller gifta par av samma kön att bli godkända som adoptivföräldrar i Sverige. MIA frågar därvid också om möjligheten för samkönade par att adoptera i de olika ursprungsländerna. Svaret har hittills i samtliga fall, utom från Sydafrika, blivit att detta inte är möjligt.

Assisterad befruktning är ett samlingsnamn på olika metoder för att behandla ofrivillig barnlöshet. Sedan 2003 får assisterad befruktning utföras även med donerade könsceller och sedan 2005 får assisterad befruktning med donerade spermier utföras även i de fall en kvinna är gift eller sambo med en annan kvinna. Det krävs dock att det finns en genetisk koppling mellan barnet och åtminstone en av de tilltänkta föräldrarna. Befruktning utanför kroppen får enbart utföras med antingen ett donerat ägg och makens eller sambons spermier, eller kvinnans eget ägg och donerade spermier. Donation av befruktade ägg eller äggdonation inom ett äktenskap eller samboskap är inte tillåten, även om en sådan skulle medföra att barnet får en genetisk koppling till en av sina rättsliga föräldrar

Det förekommer även att såväl olikkönade som samkönade par blir föräldrar genom surrogatmoderskap. För vissa samkönade par kan det upplevas som det enda sättet att få barn, eftersom deras möjligheter att adoptera är starkt begränsade. Surrogatmoderskap innebär att en kvinna upplåter sin kropp och blir gravid med den uttalade avsikten att efter födseln lämna över barnet till ett par eller en person som inte själv kan eller vill bära fram ett barn. Surrogatmoderskap är en form av assisterad befruktning som inte är tillåten i Sverige. Surrogatmoderskap i olika former är emellertid tillåtet i vissa andra länder, såväl inom som utanför EU. Frågan om surrogatmoderskap aktualiserar flera olika etiska problem och intresseavvägningar. Det handlar bl.a. om individens självbestämmande och integritet samt om människovärdesprincipen. Surrogatmoderskap aktualiserar också flera komplicerade juridiska frågeställningar som ofta innefattar även etiska och medicinska aspekter.

Våren 2012 beslutade riksdagen att tillkännage att regeringen skyndsamt ska återkomma med lagförslag som innebär att ensamstående kvinnor ges rätt till assisterad befruktning på samma sätt som olikkönade respektive samkönade par redan har enligt gällande rätt. Vidare tillkännagav riksdagen till regeringen att det är angeläget att frågor om surrogatmoderskap utreds förutsättningslöst. Enligt riksdagen bör en sådan prövning utgå från ett brett perspektiv som inkluderar juridiska och etiska frågeställningar samt ekonomiska överväganden och hänsyn till internationella förhållanden. En fråga som bör ingå i en sådan

utredning är hur en reglering bör se ut för de barn i Sverige som tillkommit genom surrogatmoderskap utomlands (bet. 2011/12:SoU26, rskr. 2011/12:180).

När det gäller det rättsliga föräldraskapet regleras det i föräldraskapsbalken och ger rättsverkningar i förhållande till barnet. Om modern vid barnets födelse är gift med en man, anses den mannen vara barnets far. Denna faderskapspresumtion gäller såväl vid naturlig befruktning som vid assisterad befruktning. Om modern är sambo med en man, fastställs faderskapet genom bekräftelse eller dom. Detsamma gäller för föräldraskapet, om modern är gift eller sambo med en kvinna. Vid assisterad befruktning krävs för att faderskapet eller föräldraskapet ska kunna fastställas att sambon eller maken har samtyckt till behandlingen och att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom behandlingen. Den föräldraskapsrättsliga regleringen är inte enhetlig. Föräldraskapet för den kvinna som inte har fött barnet kan endast fastställas om den assisterade befruktningen skett enligt lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. och inom ramen för svensk sjukvård. Faderskapet kan däremot fastställas även om den assisterade befruktningen skett utom lagens tillämpningsområde, dvs. utomlands eller i egen regi.

Riksdagen har på förslag av regeringen nyligen beslutat att kravet på sterilisering och förbudet mot bibehållen fortplantningsförmåga inför ändring av könstillhörighet ska tas bort (prop. 2012/13:107, bet. 2012/13:SoU24, rskr. 2012/13:231). Förändringen innebär att det blir möjligt för personer som har för avsikt att ändra könstillhörighet att behålla möjligheten att själv genomgå graviditet och föda barn, eller att producera spermier samt att utnyttja möjligheten att spara könsceller för att med hjälp av assisterad befruktning senare bli förälder. Regeringen har bedömt att befintliga föräldraskapsrättsliga bestämmelser och principer kan tillämpas analogt utan att det medför rättsosäkerhet för de barn som föds i en familj där en eller båda av föräldrarna har ändrat könstillhörighet, men uttalat att det är viktigt att rättstillämpningen följs upp.

I de fall där förhållandet inte består och föräldrarna inte kan komma överens kan det finnas en risk för att barnet förlorar kontakten med de föräldrar som inte har den rättsliga vårdnaden. Frågan om ett barns umgänge med andra än föräldrarna behandlades i propositionen Nya vårdnadsregler (prop. 2005/06:99). Genom lagändringar den 1 juli 2006 lyfts barnets behov av umgänge med andra som står barnet särskilt nära fram. På talan av socialnämnden får rätten enligt 6 kap. 15 a § FB besluta om umgänge mellan barnet och någon annan än en förälder. Vid bedömningen av om en sådan talan ska föras ska socialnämnden särskilt beakta barnets behov av umgänge med mor- och farföräldrar och andra personer som står barnet särskilt nära.

Respekten för privatlivet är en angelägen fråga för många hbt-personer. Det gäller bl.a. rätten att ändra könstillhörighet och situationer där man behöver visa legitimation där namn och personnummer framgår.

9.2 Åtgärder inom fokusområdet

Som nämnts under avsnitt 3 har hbt-personers formella rättigheter i Sverige stärkts. Utvecklingen inom familjerätten har varit central för att främja hbt-personers lika rättigheter och möjligheter.

Sedan 2009 är äktenskapsbalken och andra författningar som angår makar könsneutrala. Det innebär att en persons kön inte har betydelse för dennes möjlighet att ingå äktenskap i Sverige. Makar och registrerade partners kan prövas som adoptivföräldrar. Makar, registrerade partners och sambor av samma kön kan också utses att gemensamt utöva vårdnaden om ett barn. Sedan 2005 får assisterad befruktning med donerade spermier utföras också när en kvinna är registrerad partner, gift eller sambo med en annan kvinna.

Den 1 juli 2013 upphävdes kravet på sterilisering för ändrad könstillhörighet. Detta möjliggör för personer som har för avsikt att ändra könstillhörighet att genom användandet av egna könsceller bli föräldrar.

Nationell adoption

I Sverige blir cirka 20–30 spädbarn om året föremål för nationell adoption.

Regeringen anser att åtgärder behöver vidtas för att underlätta nationella adoptioner när detta är till barnets bästa. Regeringen har därför gett Socialstyrelsen i uppdrag att överväga om åtgärder behöver vidtas för att socialnämnderna i högre utsträckning än i dag ska uppmärksamma frågan om nationell adoption av barn som är eller kan komma att bli placerade i samhällsvård.

Som redovisats under avsnitt 8.3 avser regeringen att ge Socialstyrelsen ett uppdrag när det gäller kunskap och kompetens inom socialtjänstens område. Frågan om i vilken utsträckning samkönade par är föremål för prövning när det gäller att ta emot ett barn i hemmet (familjehem) eller som adoptivföräldrar kan vara en av frågorna som aktualiseras i uppdraget.

Föräldraskap

Regeringen tillsatte den 19 juni 2013 en särskild utredare som ska överväga olika sätt att utöka möjligheterna för ofrivilligt barnlösa att kunna bli föräldrar (dir. 2013:70). I uppdraget ingår bl.a. att lämna förslag som ger ensamstående möjlighet till assisterad befruktning i motsvarande utsträckning som för gifta par och sambor. Utredaren ska även ta ställning till om det ska krävas en genetisk koppling mellan barnet och den eller de tilltänkta föräldrarna vid assisterad befruktning, och om utredaren anser att sådan koppling bör finnas, även ta ställning till om äggdonation inom ett äktenskap eller samboskap ska tillåtas. Vidare ska utredaren ta ställning till om föräldraskapet för den kvinna i ett samkonat äktenskap eller samboskap som inte har fött barnet ska kunna fastställas även i de fall där assisterad befruktning har skett utomlands eller i egen regi. Utredaren ska även ta ställning till om det avskaffade steriliseringskravet och förbudet mot bibehållen fortplantningsförmåga kan medföra problem vid tillämpningen av bl.a. den föräldraskapsrättsliga lagstiftningen. Slutligen ska utredaren analysera och allsidigt belysa frågan om surrogatmoderskap, och uti-

från resultatet ta ställning till om surrogatmoderskap i någon form ska tillåtas i Sverige. Utredaren ska föreslå de följdändringar i den föräldraskapsrättsliga regleringen och i annan lagstiftning som behövs för genomförande av förslagen.

Utredaren ska i ett delbetänkande redovisa den del av uppdraget som avser ensamståendes möjlighet till assisterad befruktning och nödvändiga följdändringar senast den 14 maj 2014. Uppdraget i övrigt ska redovisas senast den 24 juni 2015.

Ändrad könstillhörighet

Enligt lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall ska den som vill ändra juridisk könstillhörighet i Sverige, efter egen ansökan, få fastställt att han eller hon har en annan könstillhörighet än den som framgår av folkbokföringen, om han eller hon sedan en lång tid upplever att han eller hon tillhör det andra könet, sedan en tid uppträder i enlighet med denna könsidentitet, antas komma att leva i denna könsidentitet även i framtiden och har fyllt arton år.

En lagakraftvunnen dom eller beslut av en utländsk domstol eller myndighet om att en person har ändrad könstillhörighet ska gälla i Sverige om personen när domen eller beslutet meddelades var medborgare i landet i fråga eller bosatt där.

För den som har ändrat sin juridiska könstillhörighet kan situationer uppstå när det är nödvändigt att redovisa betyg, övriga intyg och meriter från tiden före ändringen av könstillhörigheten. Enligt Socialstyrelsens rapport har många upplevt ett stort problem att få nya betyg och intyg med den nya identiteten. Regeringen har därför gett Socialstyrelsen i uppdrag att initiera och samordna ett myndighetsövergripande samarbete i syfte att minska den administrativa bördan för en person som ändrat könstillhörighet. Många myndigheter är berörda, bl.a. Polisen, Transportstyrelsen, Skatteverket, Skolverket, Försäkringskassan, Migrationsverket och Socialstyrelsen.

Åldersgränsen för fastställande av ändrad könstillhörighet

För att få sin juridiska könstillhörighet ändrad krävs i dag att den sökande har fyllt arton år. Enligt Könstillhörighetsutredningens betänkande Ändrad könstillhörighet – Förslag till ny lag (SOU 2007:16) var det mycket ovanligt att unga personer med transsexualism sökte sig till vården före 15 års ålder. Utredningen kom därför fram till att det endast borde röra sig om ett mycket litet antal personer som skulle kunna vara färdigutredda och klara för ett rättsligt beslut före 18 års ålder. Enligt uppgifter från enheten för könsidentitetsutredningar vid Karolinska Universitetssjukhuset och Barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen vid Astrid Lindgrens Barnsjukhus har det skett en förändring under senare år och det är allt fler unga personer som söker för utredning och ändring av könstillhörigheten. Det finns i dag inget lagligt hinder mot att en ung person med transsexualism inleder behandling och får stöd i mycket unga år. Däremot kvarstår andra aspekter som komplicerar livet ytterligare för dessa unga personer innan de kan ansöka om ändrad könstillhörighet. Könstillhörighetsutredningen menade att det som talar för att avskaffa eller sänka åldersgränsen för ändring av könstillhörigheten är att behandlingen ger bättre resultat om patienten inte hunnit genomgå de fysiska förändringar som följer av pu-

berteten. Vidare ansåg man att transsexualism i många fall innebär ett psykiskt lidande, vilket skulle kunna förkortas om beslutet om ändrad könstillhörighet kan tas tidigare.

Flera frågor som aktualiseras vid en ändring av åldersgränsen behöver dock analyseras ytterligare innan det går att ta ställning till om åldersgränsen för ändring av könstillhörigheten bör ändras. Detta avser exempelvis vad som bör gälla vid motstridiga uppfattningar hos den unge och dennes vårdnadshavare. En analys av möjligheten att ändra juridisk könstillhörighet före 18 års ålder bör väga föräldrarnas beslutanderätt mot den unges psykiska hälsa samt föräldrabalkens bestämmelser att föräldrar i takt med stigande ålder ska ta större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

Som nämnts ovan finns det inget lagligt hinder mot att en ung person med transsexualism inleder behandling och får stöd i mycket unga år utan ändring av den juridiska könstillhörigheten. Sedan kravet på sterilisering upphävdes i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, finns det inte längre krav på medicinskt ingrepp för att ändra den juridiska könstillhörigheten.

Regeringen aviserade i Ändrad könstillhörighet (prop. 2011/12:142) och Upphävande av kravet på sterilisering för ändrad könstillhörighet (prop. 2012/13:107) att frågan om åldersgränsen för ändring av könstillhörigheten behöver analyseras ytterligare innan det går att ta ställning till om åldersgränsen kan ändras. Mot denna bakgrund avser regeringen att tillsätta en utredning med uppdrag att utreda huruvida den nuvarande åldersgränsen för juridisk ändring av könstillhörigheten bör ändras.

Namnlagen

För vissa transpersoner skulle ett namnbyte underlätta vardagen. Det gäller t.ex. personer som ännu inte juridiskt ändrat könstillhörighet eller som inte önskar ändra könstillhörighet utan endast sitt namn.

I namnlagen (1982:670) finns regler om förvärv och byte av förnamn. Av 34 § namnlagen framgår att namn inte får godkännas som förnamn om det kan väcka anstöt eller kan antas leda till obehag för den som ska bära det eller av någon annan anledning uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn. Bestämmelsen gavs tidigare en sådan tillämpning att den ansågs hindra byte till könskonträra förnamn. Praxis har ändrats sedan Regeringsrätten godkänt att en vuxen man lade till ett förnamn som traditionellt bärs av kvinnor (RÅ 2009 ref 55 III). Regeringen beslutade i december 2009 att tillkalla en parlamentarisk kommitté som skulle se över namnlagen och föreslå författningsändringar som bedöms nödvändiga eller lämpliga för att regleringen av personnamn ska vara tidsenlig och hålla en lång tid framöver. Namnlagskommittén överlämnade i maj 2013 sitt betänkande – En ny lag om personnamn (SOU 2013:35). I betänkandet lämnas förslag som syftar till att enskilda ska få större frihet att själva välja sina förnamn och efternamn och att det ska bli enklare att byta namn. Frågan bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Könsneutralt personnummer

Folkbokföringsutredningen (SOU 2008:60) behandlade frågan om personnumrets nuvarande uppbyggnad. Utredningen övervägde därvid frågan om införande av ett könsneutralt personnummer.

Utredningen framhöll att en fördel med ett könsneutralt personnummer är att det inte behöver ändras t.ex. i samband med ändrad könstillhörighet. En annan fördel skulle vara att såväl udda som jämna födelsenummer kan användas till både kvinnor och män, vilket ger en effektivare användning av tillgängliga personnummer. Nackdelen är dock betydande då hanteringen av könsuppdelad statistik försvåras och nya separata system måste upprättas för att hantera detta. Att ta bort uppgiften om kön innebär därför nackdelar för statistik och forskning. Kostnaderna för en omställning bedömdes som svåra att beräkna och det är ett stort antal aktörer inom såväl den offentliga som privata sektorn som påverkas. Skatteverket beräknade sina kostnader för att ställa om till könsneutrala personnummer till 10 miljoner kronor och det är bara en av alla aktörer som påverkas. SCB uppskattade inte någon kostnad för detta alternativ, eftersom byrån bedömde att det inte var ett lämpligt alternativ för dess verksamhet. Givet andra uppskattningar kunde dock utredningen konstatera att ändringar av den befintliga konstruktionen av personnummer är förenade med mycket höga kostnader. Frågan om könsneutrala personnummer har således utretts och regeringens bedömning är nu, liksom då, att en förändring av personnumrets konstruktion inte är kostnadsmässigt försvarbar. Det skulle även försvåra möjligheten till könsuppdelad statistik enligt 14 § förordningen (2001:100) om den officiella statistiken.

10. Kulturområdet

Regeringens ambition är att främja kulturområdets goda möjligheter att bidra till ökad mångfald och öppenhet genom att synliggöra och utmana normer som begränsar människor t.ex. med avseende på sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Ambitionen knyter an till det av riksdagen fastställda målet för kulturpolitiken.

Enligt de kulturpolitiska målen ska kulturen vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling. Inom kulturområdet finns således goda förutsättningar för att synliggöra hbt-relaterade frågor i syfte att öka kunskapen och medvetenheten.

Strategisk myndighet

Statens kulturråd (Kulturrådet) har i uppdrag att, med utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen, verka för kulturens utveckling och tillgänglighet genom att fördela och följa upp statliga bidrag och genom andra främjande åtgärder. Kulturrådet har, enligt sin instruktion, även till uppgift att integrera ett mångfaldsperspektiv i all sin verksamhet.

Regeringen avser att ge Kulturrådet i uppgift att, som strategisk myndighet inom myndighetens verksamhetsområde och i enlighet med regeringens ambition för fokusområdet, främja kulturområdets goda möjligheter att bidra till ökad mångfald och öppenhet genom att synliggöra och utmana normer som begränsar människor t.ex. med avseende på sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Detta innebär att Kulturrådet bör uppmärksamma frågor som rör sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck och hbt-personers villkor och förutsättningar inom kulturområdet i syfte att tydliggöra detta mångfaldsperspektiv. Det bör genomföras så att både kulturmyndigheter, kulturaktörer och publik engageras. Uppdraget bör även utföras i samverkan med kulturansvariga på regional nivå, andra relevanta kulturaktörer, övriga strategiska myndigheter och organisationer som företräder hbt-personer. Myndigheten har även ansvar för uppföljning och redovisning av genomförda insatser som berör detta mångfaldsperspektiv inom verksamheten. Arbetet ska redovisas årligen.

10.1 Kulturens roll för ökad öppenhet och mångfald

Normer har sin grund i vad som generellt i samhället betraktas som vanligt och det som är synligt. De som avviker från normerna riskerar att mötas av fördomar och intolerans. Det är något som alltför ofta drabbar hbt-personer. Det finns flera studier som visar hur hbt-personer försöker undvika situationer där de riskerar diskriminering genom olika strategier. Det påverkar hbt-personers förutsättningar att delta i samhällslivet på lika villkor.

För att skapa ett öppet och inkluderande samhälle där alla kan vara sig själva behöver normer kunna ifrågasättas, mångfalden synliggöras och fördomar bemötas öppet. Det är ett arbete som behöver bedrivas inom alla delar av samhället. Kultursektorn är en viktig arena för diskussion, påverkan och förändring.

Kulturinstitutionerna har en viktig roll att ge förutsättningar för det gemensamma samtalet med yttrandefriheten som grund. Kulturmyndigheter och andra kulturaktörer är viktiga bärare och förmedlare av kunskap och kulturella uttryck. Olika kulturella uttryck bidrar till att skapa sammanhang och till att ge människor nya perspektiv på företeelser och skeenden i sina liv och sin omvärld. Kulturinstitutionerna har därmed en viktig roll att bidra med nya infallsvinklar, synliggöra nya aspekter, ifrågasätta och skapa debatt. Deras verksamheter skapar förutsättningar för ett öppet, inkluderande och demokratiskt samhälle. Inom kulturområdet finns således goda förutsättningar för att synliggöra hbt-relaterade frågor i syfte att öka kunskapen och medvetenheten.

10.2 Åtgärder inom fokusområdet

Samtliga statliga kulturmyndigheter har i uppdrag att integrera ett mångfaldsperspektiv i sina verksamheter. Mångfaldsperspektivet är mångfacetterat och handlar om mångfald av konstnärliga uttryck, tillgänglighet och utbud, men också om vikten av att alla, oavsett ålder, funktionsnedsättning, bostadsort, kön, etnicitet eller sexuell läggning, ska kunna ta del av och bidra till kulturens utveckling. Mångfalden är en förutsättning för ett levande kulturliv och en öppen demokrati. För att skapa ett samhälle där hbt-personer kan vara öppna och trygga behövs en ökad synlighet och medvetenhet kring frågor som rör sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck. Kulturmyndigheterna arbetar aktivt med att integrera ett mångfaldsperspektiv inom sina ansvarsområden. Att tydliggöra hbt-frågorna inom ramen för detta mångfaldsperspektiv inom kulturområdet bidrar till en ökad synlighet för hbt-frågorna i hela samhället.

Motverka homofobi och transfobi bland unga

Forum för levande historia har i uppgift att främja arbete med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen. Verksamheten är utåtriktad med inriktning på kunskap, kultur och utbildning. Utgångspunkten för myndighetens arbete är att det går att dra lärdom av historien för att motverka och förebygga olika former av intolerans. Myndigheten tar bl.a. fram lärar- och elevmaterial, håller lärarfortbildningar och genomför konferenser och interaktiva utställningar. Myndighetens främsta målgrupp är lärare och skolelever i åk 9 och gymnasieskolan.

I rapporten *Den mångtydiga intoleransen* (2010) konstaterar Forum för levande historia att nästan var femte gymnasieelev i Sverige 2010 hade en negativ inställning till homosexuella, medan närmare 30 procent hade en ambivalent inställning.

Forum för levande historia har belyst homofobin i det svenska samhället i ett antal olika rapporter och skrifter. Myndigheten har även tillsammans med RFSU Ungdom tagit fram ett metodmaterial med fokus på normer kring kön, sexualitet och etnicitet, *Bryt!* Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet (tredje upplagan 2011). Materialet riktar sig till anställda inom skolan och organisationer som vill arbeta med anti-diskriminering och likabehandling.

Forum för levande historia har en bred kompetens om hur historien kan fungera som utgångspunkt för ett samtal med unga om demokrati, intolerans och mänskliga rättigheter. Genom att utgå från brott mot mänskligheten i historien ger myndigheten ungdomar möjlighet att reflektera över dagens samhällsutmaningar såsom intolerans.

Forum för levande historia kommer därför under 2014 att få i uppdrag att inom ramen för sitt arbete med utbildningsmaterial särskilt arbeta för att motverka homofobi och transfobi bland unga.

Ökad synlighet inom utställningsområdet

Riksutställningars huvuduppdrag är att främja utveckling inom utställningsområdet och i samverkan med museer och andra utställningsaktörer utarbeta former för en ökad samverkan som rör utåtriktat och pedagogiskt arbete. Myndigheten ska i sin verksamhet också prioritera dels barn och ungdomar, dels samtidskonstens utveckling och spridning i landet.

Riksutställningar kommer under 2014 att få i uppdrag att verka för att tydliggöra hbt-relaterade frågor inom utställningsområdet. Inom ramen för uppdraget och som en del av den omvärldsanalys som Riksutställningar bedriver, ska en kartläggning göras av hur hbt-perspektivet belyses inom utställningsområdet. I uppdraget bör även en internationell jämförelse göras.

11. Civila samhället

Regeringens ambition är att stärka förutsättningarna för det civila samhällets organisationer att främja hbt-personers lika rättigheter och möjligheter. Ambitionen knyter an till det av riksdagen beslutade målet för politiken för det civila samhället.

Målet för politikområdet är att förbättra villkoren för det civila samhället som en central del av demokratin.

När det gäller politiken för det civila samhället har Ungdomsstyrelsen ansvar för att det finns samlad kunskap om det civila samhällets villkor, sammansättning och utveckling samt för att sprida denna kunskap på nationell, regional och lokal nivå. Ungdomsstyrelsen ska också analysera, följa upp och utvärdera insatser samt bilda nätverk för samverkan med berörda myndigheter och organisationer.

När det gäller organisationers förutsättningar att främja hbt-personers lika rättigheter och möjligheter kommer frågorna inom detta fokusområde att följas av Regeringskansliet.

11.1 Förutsättningar för deltagande och påverkan inom föreningslivet

Det civila samhället är av central betydelse för demokratin och upprätthållandet av mänskliga rättigheter. Utgångspunkten för politiken för det civila samhället är att ett starkt civilsamhälle är både en förutsättning och ett uttryck för ett fritt och demokratiskt samhälle.

Det är viktigt att skapa förutsättningar för att stärka det civila samhället. Detta ska ske i dialog med det civila samhällets organisationer, genom att utveckla det civila samhällets möjligheter att göra människor delaktiga, genom att stärka det civila samhällets förutsättningar att bidra till samhällsutvecklingen och väl-

färden samt genom att fördjupa och sprida kunskapen om det civila samhället. Regeringen anser att en hög grad av deltagande i det civila samhället är eftersträvansvärt bl.a. på grund av det civila samhällets betydelse för demokratin. Forskningen tyder på att såväl demokratin som tillväxten påverkas positivt av socialt kapital – tilliten och kontakterna människor emellan – vilket i sin tur gynnas av om många människor deltar i det civila samhällets organisationer.

Brist på inflytande och möjligheter att påverka har också samband med hälsa. Av rapporter från Statens folkhälsoinstitut och Ungdomsstyrelsen om hbt-personers hälsosituation framgår att personer som på något sätt är engagerade i föreningslivet har en bättre hälsa. Att ingå i ett sammanhang där möjligheten att vara sig själv är tydlig och miljön är inkluderande stärker självkänslan och egenmakten. Människor som har stor tillgång till socialt kapital är också friskare och upplever sig som lyckligare. Genom att gå samman kan människor påverka situationer som kan vara svåra för en enskild person att förändra. I ett demokratiskt samhälle tillerkänns människor lika värde och rättigheter med jämlika möjligheter att vara delaktiga och ha inflytande.

När det gäller organisationer inom det civila samhället som verkar inom diskrimineringsområdet, bör de organisationer som arbetar med att förebygga och motverka diskriminering, t.ex. antidiskrimineringsbyråer, särskilt lyftas fram. De fyller en viktig funktion, bl.a. genom sitt arbete med råd och stöd om diskrimineringsfrågor på lokal nivå.

11.2 Åtgärder inom fokusområdet

Många organisationer inom det civila samhället som arbetar mot diskriminering, främlingsfientlighet och andra former av intolerans bedriver sina verksamheter med hjälp av statligt stöd enligt olika förordningar. En översyn kommer att göras av villkoren för de statliga stöd som avser verksamhet mot rasism och liknande former av intolerans, t.ex. homofobi och transfobi, till lokala verksamheter mot diskriminering, antidiskrimineringsbyråer samt till hbt-organisationer. Översynen avser att följa upp och utvärdera stödets effektivitet och därmed förstärka den fortlöpande kvalitetskontrollen.

Stöd till hbt-organisationer

Under 2012 fördelade Ungdomsstyrelsen cirka 6,3 miljoner kronor enligt förordningen (2008:349) om statsbidrag till organisationer för homosexuella, bisexuella, transsexuella eller personer med könsöverskridande identitet eller uttryck. Bidraget har lett till att fler organisationer för homo- och bisexuella samt transpersoner fått möjlighet att etablera sig som riksorganisationer, vilket skapar förutsättningar för att fler hbt-personer runt om i landet kan samlas och få ett starkare inflytande i frågor som berör dem.

Hbt-organisationernas egen kunskapsbas och förändringskraft är viktiga för att främja hbt-personers lika rättigheter och möjligheter. Strategin innebär en långsiktig satsning som i så hög utsträckning som möjligt bör ske i samråd med berörda organisationer. Hbt-organisationernas egna möjligheter att be-

driva förändringsarbete bör därför stärkas. Från och med 2014 kommer därför statsbidraget till organisationer för homosexuella, bisexuella, transsexuella eller personer med könsöverskridande identitet eller uttryck (2008:349) att ökas från 6,3 till 7,3 miljoner kronor årligen.

11.3 Idrotten

Idrottspolitikerna utgör en specifik del av politiken för det civila samhället och inrymmer verksamheter som främjar idrott och motion och bidrar till en förbättrad folkhälsa. Regeringens målsättning är att alla oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck ska vara lika välkomna i den idrottsliga gemenskapen.

Inom svensk idrott har genom åren ett flertal initiativ tagits för att lyfta hbt-frågor. I idrottens idéprogram *Idrotten vill* från 1995 uttrycks tydligt att alla som vill ska ha rätt att vara med i föreningsdriven idrottsverksamhet, oavsett nationalitet, etnisk ursprung, religion, ålder, kön eller sexuell läggning samt fysiska eller psykiska förutsättningar. Riksidrottsförbundet har även en särskild policy mot diskriminering på grund av sexuell diskriminering.

Men det finns en brist på kunskap om förutsättningarna för hbt-personers deltagande inom idrotten. De studier som finns pekar på att hbt-personer i mindre utsträckning deltar i någon idrott. Andelen unga hbt-personer i åldern 16–20-år som deltar i någon idrottsförenings verksamhet är bara 28 procent, jämfört med 43 procent bland unga heterosexuella och unga cispersoner. Störst är skillnaden bland killar (Ungdomsstyrelsen 2011).

För att få fram mer kunskap om hbt-personers förutsättningar till deltagande inom idrotten, har Centrum för idrottsforskning vid Gymnastik- och idrotts-högskolan under 2012 genomfört en särskild satsning på forskning inom området. Denna satsning fortsätter under 2013.

Riksidrottsförbundet genomförde under 2012 ett projekt tillsammans med RFSL och RFSL Ungdom med syfte att kartlägga de attityder som hbt-personer möter inom idrotten. Studien visade på både brister och förtjänster. En del hbt-personer upplever idrotten som en frizon medan vissa upplever att det förekommer bemötande och tävlingsregler som gör att de inte känner sig välkomna i idrotten. Studien visar också att idrott är viktig och positiv, men även att idrottsrörelsen har flera hinder att komma över för att den ska kunna leva upp till allas rätt att vara med. Det finns en stark heteronorm inom idrotten visar studien. De flesta är inte öppna som hbt-personer inom sin idrott, vilket skulle kunna vara en indikation på att idrottsmiljön i många fall inte är tillräckligt öppen och tillåtande.

Idrottsrörelsen är genom sin storlek och genomslagskraft en viktig arena för samhälleligt påverkansarbete och regeringens bedömning är att särskilda insatser från idrottsrörelsen för att främja hbt-personers lika rättigheter och möjligheter därför behövs.

Det statliga stödet till idrottsrörelsen utgår från en principiell ansvarsfördelning mellan staten och idrotten. Staten anger mål och syften med stödet och idrotten lägger själv fast målen för sin verksamhet. Denna ordning är ett uttryck för att staten respekterar och lägger stort värde i en fri och självständig idrottsrörelse. En demokratisk, inkluderande och självständig idrottsrörelse bedöms vara den bästa garanten för att idrottslig verksamhet bedrivs med samhälleligt ansvarstagande. Regeringen välkomnar därför att Riksidrottsförbundets och SISU Idrottsutbildarna avser att sprida kunskap och genomföra kompetenshöjande insatser för att förbättra hbt-personers upplevelser inom föreningsidrotten. Regeringen välkomnar även att Riksidrottsförbundet avser att se över de hinder som transpersoner upplever inom idrottsrörelsen.

Foto: Hans Berggren/Johnér Bildbyrå AB

12. Ökad hbt-kompetens och andra frågor

Ett förstärkt arbete för ökad hbt-kompetens

Regeringen bedömer att det finns ett stort behov av kunskaps- och kompetensutveckling i hbt-frågor i samhället.

När det gäller den offentliga sektorn är det viktigt att det finns kunskap och kompetens om hbt-personers situation. Alla som kommer i kontakt med den offentliga sektorn ska mötas med respekt för sin enskilda frihet och värdighet. I flera kommuner och landsting har man antagit policys för att säkerställa hbt-personers lika rättigheter och möjligheter, och kompetensutvecklande insatser, t.ex. hbt-certifiering av verksamheten. Det finns således goda förutsättningar för kunskapsutveckling som tar vara på befintlig kunskap och erfarenhet som finns inom offentlig sektor och organisationer som företräder hbt-personer. Regeringen anser att fler aktörer inom den offentliga sektorn bör vidta utbildningsinsatser som syftar till att öka hbt-kompetensen.

Regeringen avser därför att under 2014-2016 avsätta drygt 6 miljoner kronor till utbildningsinsatser som syftar till att öka hbt-kompetensen inom den offentliga sektorn. Utbildningsinsatserna ska ta till vara den kunskap och kompetens som finns hos organisationer som företräder hbt-personer.

Andra frågor av betydelse för hbt-personers lika rättigheter och möjligheter

De fokusområden som identifierats som centrala inom ramen för denna strategi utgår från en nulägesanalys och en bedömning av områden som har central betydelse för hbt-personers lika rättigheter och möjligheter. Det innebär dock inte att frågor som faller utanför dessa fokusområden inte omfattas, eller kan komma att omfattas, av regeringens insatser för hbt-personers lika rättigheter och möjligheter. Det fortsatta arbetet bör bedrivas med en flexibilitet att vidta åtgärder där behov aktualiseras.

Nedan följer exempel på frågor utanför de fokusområden som strategin innefattar där regeringen har vidtagit åtgärder eller avser att vidta ytterligare åtgärder.

Insatser mot prostitution och sexuell exploatering

Inom ramen för regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella tjänster (skr. 2007/08:167), utredde RFSL omfattningen av och situationen för personer som köper och säljer sexuella tjänster och personer som är utsatta för människohandel för sexuella ändamål inom grupperna homo- och bisexuella och transpersoner. I det ingick att förbundet också skulle sprida den kunskap som de fått fram. RFSL redovisade sitt arbete i en rapport till Regeringskansliet i mars 2011. Studien visade bl.a. på behov av ökad kunskap bland de aktörer inom sjukvården, socialtjänsten m.m. som möter målgruppen och av information till den berörda målgruppen.

Ungdomsstyrelsen fick under 2012 i uppdrag att ta fram särskild information som riktar sig till flickor och pojkar i syfte att förebygga att de blir utsatta för sexuell exploatering via internet och andra interaktiva medier. Situationen för unga hbt-personer ska särskilt uppmärksammas. Uppdraget ska redovisas 15 februari 2014.

Socialstyrelsen fick i slutet av 2012 i uppdrag att regelbundet undersöka utvecklingstendenser när det gäller prostitution och vad personer som säljer respektive köper sexuella tjänster själva ser för behov av stöd och hjälp. Inom ramen för uppdraget ska Socialstyrelsen undersöka vilket behov av ytterligare kunskapsstöd som socialtjänsten och hälso- och sjukvården behöver för att bättre tillgodose dessa personers behov. I uppdraget ingår att planera för att stödja implementeringen av den kunskapsstöd som tas fram eller revideras. Inom ramen för uppdraget ska även situationen för de hbt-personer som köper och säljer sexuella tjänster uppmärksammas. Socialstyrelsen ska redovisa uppdraget vartannat år, med början i mars 2014.

Asylrätten

Sverige har ett ansvar för att asylsökande inte skickas tillbaka till ett land där deras liv eller frihet hotas eller där de riskerar att utsättas för förföljelse, tortyr, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning som har samband med sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Välgrundad fruktan för förföljelse pga. sexuell läggning och könstillhörighet ingår i utlänningslagens (2005:716) kriterier för flyktingskap, oberoende av om det är hemlandets myndigheter som ligger bakom risken eller om myndigheterna inte kan antas erbjuda skydd mot förföljelse från enskilda.

Såväl nationell som internationell kritik har riktats mot Sverige gällande utvisningar av hbt-personer. Sverige redovisar till och granskas regelbundet av FN och andra internationella organisationer vad gäller hur Sverige uppfyller sina internationella åtaganden till skydd av de mänskliga rättigheterna. Regeringen tar slutsatserna från dessa organ på största allvar.

Regeringen har under flera år prioriterat hbt-frågorna i sin styrning av Migra-

tionsverket. Myndigheten har bl.a. haft i uppdrag att analysera, tillförsäkra och höja hbt-kompetensen hos personalen. Detta har lett till att Migrationsverket arbetar aktivt med hbt-frågor. Myndigheten tog t.ex. initiativ till utvecklingsprojektet Migration Beyond Borders som bl.a. syftade till att personal som arbetar med asylsökande ska använda ett normkritiskt perspektiv vid prövningen av ärenden och bemötande av sökande. Projektet omfattade två forskningsrapporter, en utvärdering, flera informationsinsatser och personalutbildning. Projektet resulterade i att myndigheten kunde identifiera och precisera utmaningar och har bidragit med underlag inför myndighetens fortsatta arbete.

I regleringsbrevet för 2013 gav regeringen Migrationsverket i uppdrag att utveckla och redovisa metoder och verktyg för systematisk uppföljning av rättslig kvalitet. I uppdraget ingick också att redovisa vilka metoder och verktyg myndigheten använder för att säkerställa rättslig kvalitet samt hur myndigheten arbetar för att säkerställa likformig tillämpning av lagstiftningen i asylärenden där sexuell läggning och könsidentitet åberopas. Migrationsverket återrapporterade uppdraget den 14 juni 2013 i skrivelsen Återrapportering rörande uppdrag Rättslig kvalitet. Myndigheten har inrättat en särskild handläggningsordning för hbt-ärenden, vilken innebär medverkan av specialister som har genomgått ett anpassat kompetensutvecklingsprogram. Vidare har en utbildning i normkritik med asylrättslig fördjupning införts som en obligatorisk kurs för nyanställda. En granskning och analys har också gjorts av avgjorda asylansökningar (den 1 januari 2012 t.o.m. den 1 februari 2013) rörande Uganda där hbt-skäl åberopats. Granskningen resulterade i en rad rekommendationer till olika delar av verksamheten. Därutöver har ett antal hbt-ärenden granskats av verkets rättsenhet i syfte att upptäcka formella och materiella fel. Information om förhållandena i de länder asylsökande kommer från är av stor betydelse vid prövningen av ärenden där hbt-skäl åberopas. Sådan information finns redan i dag i Migrationsverkets system för rätts- och landinformation – Lifos. För att få ytterligare kunskap om situationen i ett antal aktuella länder har Migrationsverket tillsammans med externa aktörer tagit fram frågeställningar om landinformation rörande hbt-personer. Frågorna kommer att ställas till utvalda svenska utlandsmyndigheter.

13. Hbt-personers rättigheter i Sveriges utrikes- och utvecklingspolitik

Utrikespolitiken

Målet för arbetet med de mänskliga rättigheterna i svensk utrikespolitik är att bidra till att de rättigheter som fastslagits inom ramen för FN och andra internationella forum ska komma alla människor till del. Regeringen är mycket engagerad i arbetet för de mänskliga rättigheterna. Den svenska utrikespolitiken och det svenska utvecklingsarbetet speglar förhoppningar om en värld där människor kan leva fria, utan fruktan och nöd. De mänskliga rättigheterna ger individen ett grundläggande skydd och syftar till att garantera friheter och skapa förutsättningar för ett värdigt liv åt alla.

I stora delar av världen är hbt-personer fortsatt utsatta för våld och diskriminering. Homosexualitet är förbjuden i ett 70-tal stater och i minst fem av dem kan man dömas till döden för homosexuella handlingar. Även i de fall där denna typ av förbudslagstiftning inte ofta tillämpas påverkas samhällsklimatet genom att diskriminering av och våld mot hbt-personer, eller personer som uppfattas som hbt-personer, legitimeras.

I en studie från FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter som publicerades i december 2011 framgår att hbt-personer runt om i världen utsätts för grova hatbrott som dödsmisshandling och tortyr. I rapporten konstateras också att våldet som drabbar hbt-personer ofta är betydligt grövre och mer ondskefullt jämfört med andra typer av hatbrott och att det finns ett mönster av övergrepp av hbt-personers rättigheter som kräver en reaktion.

I flera regioner i världen, såsom Nord- och Latinamerika, har utvecklingen på senare år gått framåt, medan en trend av utökad intolerans kan ses i flera afrikanska och muslimska länder. Samtidigt har bl.a. Sveriges engagemang bidragit till att utvecklingen varit i huvudsak positiv i det multilaterala arbetet, inklusive i fråga om engagemanget hos företrädare för flera FN-organ, OECD och Världsbanken.

Sverige verkar aktivt för att alla länder ska avkriminalisera sexuella kontakter och kärleksrelationer mellan vuxna personer av samma kön, och för att lagar som omfattar skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning och könsidentitet införs. I detta arbete används en rad instrument såsom bilaterala dialoger, demarscher och stöd till frivilligorganisationer. Inte sällan agerar EU gemensamt på grundval av den operativt inriktade verktygslåda som man 2010 antog till stöd för EU-delegationers och ambassaders arbete med att stärka hbt-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter. I juni 2013 antogs också nya riktlinjer på området som ska användas i EU:s arbete i länder utanför EU.

Sverige uppmärksammar frågan om hbt-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter i FN:s olika organ, bl.a. rådet för mänskliga rättigheter och generalförsamlingen, och i EU, Europarådet, OSSE och andra internationella fora. Här sker det huvudsakliga normativa arbetet.

Inom ramen för den universella periodiska granskningen, UPR, i rådet för mänskliga rättigheter ställer Sverige regelbundet frågor och riktar uppmaningar till de länder där det finns särskild anledning att uppmärksamma hbt-personers situation.

Utvecklingsarbetet

Homo- och bisexuellas samt transpersoners rättigheter ingår i de prioriterade områden som regeringen uppmärksammar i utvecklingsarbetet. Det övergripande målet för arbetet är att hbt-personer ska kunna förbättra sina levnadsvillkor i de länder där Sverige bedriver utvecklingsarbete.

Arbetet för att främja hbt-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter består av en lång rad åtgärder, vilka anpassas till den specifika situationen i landet i fråga med hänsynstagande till lokala aktörers bedömning av hur man bäst uppnår önskad effekt. Det gagnar inte alltid frågan att Sverige intar en publik roll, ibland måste arbetet ske via andra aktörer. Åtgärderna omfattar bl.a. bevakning, analys och regelbunden rapportering om situationen för hbt-personer, politiskt och finansiellt stöd till det civila samhället, bilaterala politiska samtal på olika nivåer, publika uttalanden samt vid behov stöd till individer genom exempelvis bevakning av rättegångar. Ofta genomförs åtgärderna tillsammans med övriga EU-länder och andra likasinnade stater. Ett exempel på samarbete är när Sverige i juni 2012 undertecknade en överenskommelse med USA som syftar till att utveckla samarbete mellan länderna om hbt-personers rättigheter. Samarbetet leds av de båda ländernas biståndsmyndigheter och omfattar aktörer från såväl civila samhället som den privata sektorn.

Sidas stöd för riktade insatser på området har ökat väsentligt under senare år. Utöver de riktade stöden är hbt-perspektivet integrerat i mer generella stödformer, framför allt inom verksamhetsområdena mänskliga rättigheter och hälsa. Sverige har rönt uppmärksamhet för sitt arbete att driva frågan i olika sammanhang och andra givare visar nu ett ökat intresse och vill ofta ta del av Sidas erfarenheter på området.

REGERINGSKANSLIET

Arbetsmarknadsdepartementet